

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Sillä Soodla

**JÕGEVAMAA KOOLIDE 7. KLASSI POISTE JA TÜDRUKUTE
RISKIKÄITUMINE REAALELUS JA INTERNETIS**

magistritöö

Juhendaja: Piret Luik

Läbiv pealkiri: Riskikäitumine reaalelus ja internetis

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja:

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Riskikäitumine reaalses maailmas ja internetis	4
1.1 Mis on riskikäitumine?	4
1.1.1. Riskikäitumine reaalelus.	5
1.1.2. Riskikäitumine internetis.	7
1.1.3. Riskikäitumise liigid, mis võivad esineda nii reaalelus kui ka internetis.	10
1.2 Ülevaade varasematest riskikäitumise uurimustest	12
1.3 Antud uurimuse eesmärk ja hüpoteesid.....	15
2. Uurimus riskikäitumisest reaalelus ja internetis.....	16
2.1 Uurimuse meetodika.....	16
2.1.1. Valim.....	16
2.1.2. Uurimisinstrument.	16
2.1.3. Uurimuse protseduur.....	17
2.2 Tulemused	18
2.2.1. Õpilaste hinnangud arvuti ja interneti kasutamisele.	18
2.2.2. Võimalik riskikäitumine reaalelus.	19
2.2.3. Võimalik riskikäitumine internetis.	21
2.2.4. Reaalelus ja internetis võetavate riskide vahelised seosed.	22
2.2.5. Vanema roll ja vahendus internetikäitumises.	23
2.3 Arutelu	25
Kokkuvõte	28
Summary	29
Tänuõnad.....	31
Autorluse kinnitus	32
Kasutatud kirjandus	33
LISA 1	

Sissejuhatus

Juba 2000. aastal oli internet veebilehtede sirvimise, postivahetuse ja jututubade külastamise koht. Lisaks sellele on internetist saanud tähtis tarbekaupade müügikoht ning efektiivne reklaamikeskkond (Pihlau, 2000). Samuti on internet oluline vahend sidepidamiseks sõprade ja kaastöötajatega, teadustööde tegemiseks, infovahetuseks ning uute inimestega tutvumiseks (Wallace, 1999).

Kõige levinum tegevus internetis on uudiste lugemine ja info otsimine erinevatelt veebilehtedelt (Rinde, 2009). Internetti kasutades võib tihti tunduda, et kuidagi ei jõua kõike jälgida. Uusi lehti ja teenuseid luuakse juurde iga päev ning pole sugugi lihtne otsustada, milliseid neist kasutada või millistest hoiduda (Oliver, 2008).

Kõige suurem arutelu on nende veebilehtede ümber, mida katab uue standardi, veeb 2.0, kaitsev vari. Veeb 2.0 on veebilehtede ja rakenduste kogum, mis võimaldab teha koostööd reaajas ja jagada meediafaile (Oliver, 2008), veeb 2.0 alla saab liigitada näiteks Facebook'i, Bebo, MySpace'i, Youtube'i jpt internetileheküljed (Sharples, Graber, Harrison, Logan, 2009). Internet toob laste ja noorteni fantastilised võimalused: nad kasutavad internetti seltskondliku kohtumispaigana, et olla üksteisega ühenduses, vestelda ja lihtsalt "kambas olla". Samuti pakub internet avastamisrõõmu ja võimalust olla loominguline. (Greenfield, 1999). Samas aga ei tohi unustada, et suhtlemine internetis on anonüümsem kui reaalelus (Greenfield, 1999; Noorte turvalisus internetis, s.a.). Suhtlemine sotsiaalvõrgustikes ja meedia jagamise lehekülgedel võib kujutada endast riski noortele, näiteks kokkupuude küberkiusamisega, ebasobiva materjaliga, ohtlike võõrastega ning võimalusega teistele kahju tekitada (Sharples et al., 2009).

TNS Emori poolt läbiviidud uuringutes selgub, et internetikasutus Eestis on läbi teinud suure hüppe. Kui 2002. aasta kevadel kasutas internetti 39% 15-74-aastasest elanikkonnast, kusjuures 6-14-aastastest lastest kasutas internetti iga teine (TNS Emor, 2002), siis 2010. aastal Statistikaameti poolt läbiviidud uuringus selgus, et Eestis kasutab internetti kolmveerand 16-74-aastasest elanikkonnast. Nendest andmetest lähtuvalt on üheksa aastaga Eestis internetikasutus kasvanud 36% (Eesti Statistika, 2010). Interneti kasutamise laiemat levikut on soosinud interneti kasutamise võimaluste avardumine kodudes (TNS Emor, 2006). Samuti näitavad erinevad mujal maailmas läbiviidud uuringud, et suur osa noorukitest kasutab internetti regulaarselt (Liau, Khoo, Ang, 2005) ning ka internetikasutus on muutunud Eesti laste igapäevaelu lahutamatuks osaks. Nimelt 93% 9-16-aastastest lastest kasutab internetti

vähemalt igapäevaselt ning 60% kasutab igapäevaselt või peaaegu igapäevaselt (Kalmus, Karu, Komp, Runnel, Pruulmann-Vengerfeldt, 2010). Võttes arvesse noorukite üha sagedasemat interneti kasutamist (Liau et al., 2005; Kuidas ohte ennetada?, s.a.), on palju muret tekitanud selle mõju noorukite arengule. Ühest küljest suhtuvad lapsevanemad hästi võimalustesse, mida internet pakub ja nad leiavad, et üks olulisemaid põhjuseid, miks sellesse investeerida, on haridus. Teisest küljest on lapsevanemad mures ka riskide pärast internetis, mille hulka kuuluvad kommertsalased, privaatsuse, turvalisuse, seksuaalse materjali, ja sotsiaalsete suhetega seotud teemad (Liau et al., 2005). On oluline meeles pidada ja teada, et interneti avarused on nagu „avatud aken“, mille taga olev maailm kuulub tihti ainult täiskasvanuile ja sisaldab endas sellist, mis lastele ei sobi (Noorte turvalisus internetis, s.a.).

Praegune õpilaste põlvkond on väga arvutiteadlik, sellest tulenevalt tuleks rohkem tähelepanu pöörata arvuti- ja internetiteadlikkusele, et vältida riske, mis võivad lapsi ohustada. Riskikäitumine reaalelus on olnud aastatepikkune probleem, nüüd on see jõudnud ka interneti. See on väga oluline ja valulik teema ning sellest lähtudes, tõstatub küsimus, kas Jõgevamaa koolide 7. klassi õpilased võtavad riske reaalelus ja internetis ning milliseid riske võetakse. Võttes arvesse eelnevat, on antud magistritöö eesmärgiks uurida ja välja selgitada Jõgevamaa koolide 7. klassi poiste ja tüdrukute riskikäitumist reaalelus ja internetis nende endi hinnanguil.

Antud eesmärgi täitmiseks selgitatakse kirjanduse põhjal varem läbi viidud uurimusi ja nende tulemusi ning viiakse omakorda läbi uurimus. Töö esimene pool käsitlebki erinevaid teoreetilisi lähtekohti riskikäitumisest reaalelus ja internetis. Teine pool kirjeldab läbiviidud uurimuse käigus saadud tulemusi (arvuti ja interneti kasutamine; võimalik riskikäitumine internetis ja reaalelus; vanemliku vahenduse roll) ning arutelu.

1. Riskikäitumine reaalses maailmas ja internetis

1.1 Mis on riskikäitumine?

Risk on mõiste, mille abil kirjeldatakse teatud looduslike või sotsiaalsete protsesside võimalikke negatiivseid mõjusid (Connard & Novick, 1996). Riskikäitumiseks nimetatakse käitumist, mis võib teatud olukordades kujutada käituja enda või tema lähedaste tervisele ebasoodsat mõju. Riskikäitumise tagajärjeks võivad olla mitmesugused kulutused, nt tervishoiukulud, kulud majandusele ja ühiskonnale (Harro, 2005). Riskikäitumine võib avaldada kahjulikku mõju üldisele arengule ja heolule või takistada tulevikus arengut ja edu saavutamist (De Guzman & Bosch, 2007). Samuti võib öelda, et riskikäitumine on käitumine,

mille tagajärjeks võivad suure tõenäosusega olla erinevad kahjustused. Selline käitumine on reeglina vabatahtlik, seega kooskõlas inimese olemuse, vajaduste ja hoiakutega (Eik, s.a.). Riskikäitumine hõlmab käitumist, mis võib haarata erinevaid aspekte, mis põhjustavad näiteks kohest füüsilist vigastust (kaklemine), aga samuti ka käitumist, millel on kumulatiivne efekt (nt mõnuainete kasutamine). Riskikäitumine võib mõjutada noori ka selliselt, et pärsib nende normaalset arengut, takistades neil saamast enda vanusegrupile omaseid kogemusi. Näiteks teismelise rasedus võib takistada noorukil koolihariduse saamist ning lähedasi suhteid oma eakaaslastega (De Guzman & Bosch, 2007). Seega võib öelda, et riskikäitumine mõjutab füüsilist tervist, psüühilist tervist, sotsiaalset positsiooni, sotsiaalsete oskuste arenguperspektiivi, üldist tulevikuperspektiivi (De Guzman & Bosch, 2007; Eik, s.a.).

Ühte teooriat ohtliku riskeerimise põhjuste kohta seostatakse evolutsiooniga. Teooria järgi on meie ajupiirkonnad, mis vastutavad ellujäämise ja järglaste saamise eest, „programmeeritud“ stimuleerivate impulssidega, mis panevad inimesi riskeerima. Võib öelda, et on inimesi, kes otsivad riske ning on ka neid, kes püüavad neid vältida. Tänapäevase elu riskeerimist soodustavad samuti endorfiinid, mis adrenaliini verre suunates teevad võimalikuks tasakaalu saavutamise ohtlikes olukordades. Endorfiinid võimaldavad samuti tähelepanu viimise ohule ümbrust tähele panemata. Nii vallandub ründa-põgene reaktsioon. Arvatakse, et suurem vastuvõtlikkus endorfiinidele võimaldas inimese eellastel kergemini ellu jääda ning seega anda geene edasi oma järglastele. Tänapäeva inimesed riskeerivad üldjuhul liigselt ning hoolimata sellest, et nende elu ei ole otseselt ohus, valdab neid ikkagi soov võtta riske (Alas, 2010, lk 1).

1.1.1. Riskikäitumine reaalelus.

Reaalelu ehk tavaelu tähendab reaalselt toimivat elu, reaalelu võib nimetada ka tõsieluks või tegelikkuseks (Eesti Keele Instituut, 2009). Antud töös kasutatakse mõisteid reaalelu ja tavaelu paralleelselt ehk sünonüümidena ja see tähistab kõike seda, mis jääb väljapoole internetimaailma.

Paljud riskikäitumise viisid reaalelus on pakkunud spetsialistidele huvi just nende laia leviku pärast. Mitmed neist riskidest võivad põhjustada surmajuhtumeid ja vigastusi teismeliste seas ning neil on ka üldine negatiivne mõju ühiskonnale. Kuna riskikäitumine võib oluliselt mõjutada noorte elu, on oluline, et lapsevanemad, kasvatajad ja teised noortega kokkupuutuvad täiskasvanud tutvustaksid neile võimalikke riske ja ka tegureid, mis neid suurendavad ning mida saab ette võtta riskide vähendamiseks (De Guzman & Bosch, 2007).

Erinevate autorite poolt toodud riskikäitumise liigid reaalelus on:

- meelemürkide tarvitamine (suitsetamine, alkoholi tarvitamine, uimastite proovimine/tarvitamine) (De Guzman & Bosch, 2007; Eik, s.a.; Harro, 2005);
- eakohaste käitumisnormide rikkumine (enesevigastamine, vägivald (vaimne/füüsiline), kiusamine, enesetapud) (De Guzman & Bosch, 2007; Eik, s.a.; Harro, 2005);
- vähene kehaline aktiivsus, ebatervislik toitumine (De Guzman & Bosch, 2007);
- loobumine koolis käimisest ja õppimisest (Eik, s.a.);
- seksuaalne riskikäitumine (ebaturvaline seks, suguhaigused, soovimatu rasedus) (De Guzman & Bosch, 2007; Harro, 2005);
- õiguskorra rikkumine (seaduse rikkumine, liikluseeskirjade eiramine, ohutusvahendite kasutamise eiramine, ohutusreeglite eiramine) (De Guzman & Bosch, 2007; Eik, s.a.; Harro, 2005).

Meelemürkide kasutamine on riskikäitumine, mis võib tekitada nii kohest kui ka pikaajalist kahju (De Guzman & Bosch, 2007). Kõige tavapärasem kättesaadav meelemürk on alkohol. Alkohol on toksiline aine, mis on seotud rohkem kui 60 erineva pika- või lühiajalise haiguse või tervisehäirega, sellest tingituna võib alkohol põhjustada surma või elukvaliteedi langust (Alkoholi mõju tervisele, s.a.). Lisaks erinevatele tervisehäiretele on joomine ja narkootikumide kasutamine lähedalt seotud liiklusõnnetustega, vägivallaga, probleemidega suhetes ja sotsiaalse käitumisega (De Guzman & Bosch, 2007). Väga suured riskid teismeliste seas on: enese vigastamine, vägivald (kaklemine, agressiivsus) ja enesetapud. Need on ka ühed levinumad riskikäitumise viisid, mis lõppevad kõige sagedamini surmaga (De Guzman & Bosch, 2007). Erinevad joobeseisundid võivad suurendada eelpool nimetatud riskikäitumist ning selle tulemusena võivad tekkida vigastused, nii tahtmatud kui ka tahtlikud (Alkoholi mõju tervisele, s.a.). Samuti on olulisel kohal seksuaalne riskikäitumine, see on seotud potentsiaalsete füüsiliste ja ka sotsiaal-emotsionaalsete ohtudega, mida need endas kätkevad (De Guzman & Bosch, 2007). Tervise Arengu Instituudi poolt läbiviidud uurimuses “HIV-i temaatikaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine Eesti noorte hulgas” selgus, et seksuaalsuhetes riskialtimalt käituvad noorukid tarvitavad enam erinevaid mõnuaineid (tubakatooted, alkohol, uimastid) (Lõhmus & Trummal, 2007). Tihtipeale ei harrasta mõnuainetest joovastuses olevad noored turvaseksi ning kaitsmata vahekord suurendab omakorda suguhaigustesse haigestumist (sh HIV-i/AIDS-i) ja soovimatu raseduse riski (Kagadze, Kiivit, Kull, Part, 2005). Soovimatu rasedus võib olla nii riskikäitumise tulemus

kui ka riskikäitumine ise. Teismeliste rasedus on seotud koolist väljalangemise sageduse tõusuga, kuid ka teiste sotsiaal-emotsionaalsete ohtudega (De Guzman & Bosch, 2007).

Viimaste aastate suurimaks riskikäitumiseks on söömishäired. Paljud noored on rasvunud või ülekaalulised (De Guzman & Bosch, 2007). See tuleb sellest, et tarbitakse vähe puu- ja köögivilju ning rohkelt kiirtoitu, maiustusi ning magusaid suhkrut sisaldavaid jooke. Lisaks valedele toitumisharjumustele, suurendab ülekaalulisust ka vähene kehaline aktiivsus (Aasvee & Maser, 2009). Teine suur osa noori kasutab erinevaid ebatervislikke söömisharjumusi, et oma kaalu kaotada. Kaalu alandamiseks kasutatakse aga tervisele ohtlikke meetodeid, sealhulgas oksendamist, kõhulahtisteid, retseptita dieetravimeid ja nälgimist (De Guzman & Bosch, 2007).

Noorte riskikäitumisel võib olla palju põhjuseid. Üks laialtlevinumaid põhjuseid on uudishimu, soovetakse erinevaid asju järele proovida ja oma kogemustest õppida (Harro, 2005). Olulised tegurid riskikäitumisel on ka vanusest (väljakujunemata isiksus, ebaküpsus) ja isikuomadustest (impulsiivsus, hüperaktiivsus jne) tingitud käitumise eripärad (Kuidas saab lapsest narkomaan?, 2008; Harro, 2005). Psühholoogid kinnitavad, et sagedamini kalduvad riskikäitumisele kergesti ärrituvad ja kiirete meeleolumuutustega inimesed või vastupidiselt häbelikud ja kinnised inimesed (Kuidas saab lapsest narkomaan?, 2008). Ka madal enesehinnang võib olla põhjuseks, miks käitutakse riskantsemalt ning sellepärast on oluline, et juba lapseas tekiks eneseväärikus. See on hilisemas elus abiks suhete loomisel ja õigete otsuste langetamisel ning viib positiivse enesehinnangu kujunemisele (Kagadze et al., 2005). Pere-, lähedus- ja turvatunde puudumine on samuti põhjuseks, miks noored riskeerivad (Harro, 2005) ning seda sellepärast, et lapse- ja teismeliseas on oluline kehaline kontakt. Lapseas on vanema roll väga suur ning täiskasvanu ülesandeks on anda lapsele turvatunnet. Sotsiaalsete kontaktide vähesus võib põhjustada ärevust ja agressiivsust ning emotsionaalse tähelepanuta lapsed võivad hilisemas elus kalduda riskikäitumisele (Kagadze et al., 2005). Riskikäitumise põhjuseks võib kujuneda ka halb sotsiaalmajanduslik taust, ebarealistlik optimism (on kujunenud arvamused, et minuga ei juhtu midagi), eakaaslaste mõju, soov avaldada muljet ja vähene (puudulik) haridus (Harro, 2005).

1.1.2. Riskikäitumine internetis.

Interneti turvalisus on üha olulisem avalik küsimus, eelkõige täiskasvanute ja noorte seas, kes elavad tehnoloogilise kommunikatsiooni "kiirsuhtluse" maailmas. Internet võib olla kahjulik laste heaolule arvukate internetis valitsevate ohtude tõttu. Internet võib seada lapsed ja noorukid ohtu ja neil on võimalus sattuda kuriteo ohvriks (Dowell, Burgess, Cavanaugh,

2009). Internet on turvaline ainult juhul, kui seda targasti kasutada (Kuidas ohte ennetada?, s.a.). Noorukid võivad väga sageli internetis kokku puutuda näiteks hälbiva seksuaalse materjaliga ja identiteedivargusega (Dowell et al., 2009) ning sellepärast on oluline, et laps oleks ettevalmistatud, enne kui üksi internetimaailmas toimetama hakkab. On vajalik, et lapsel oleks esmane seksuaalkasvatus ning ta oskaks ära tunda põhilisemaid petuskeemide plaane (Kuidas ohte ennetada?, s.a.). Kui need kaks asja on lapsele selgeks tehtud, siis on lapsel olemas algteadmised internetis hakkama saamiseks (Kuidas ohte ennetada?, s.a.), samas ei tohi unustada, et arenguliselt on riskikäitumine osa nooruki kasvamisest ja riskikäitumise oht kasvab vanemaks saades (Dowell et al., 2009).

Lapse roll interneti riskikäitumises võib olla erinev:

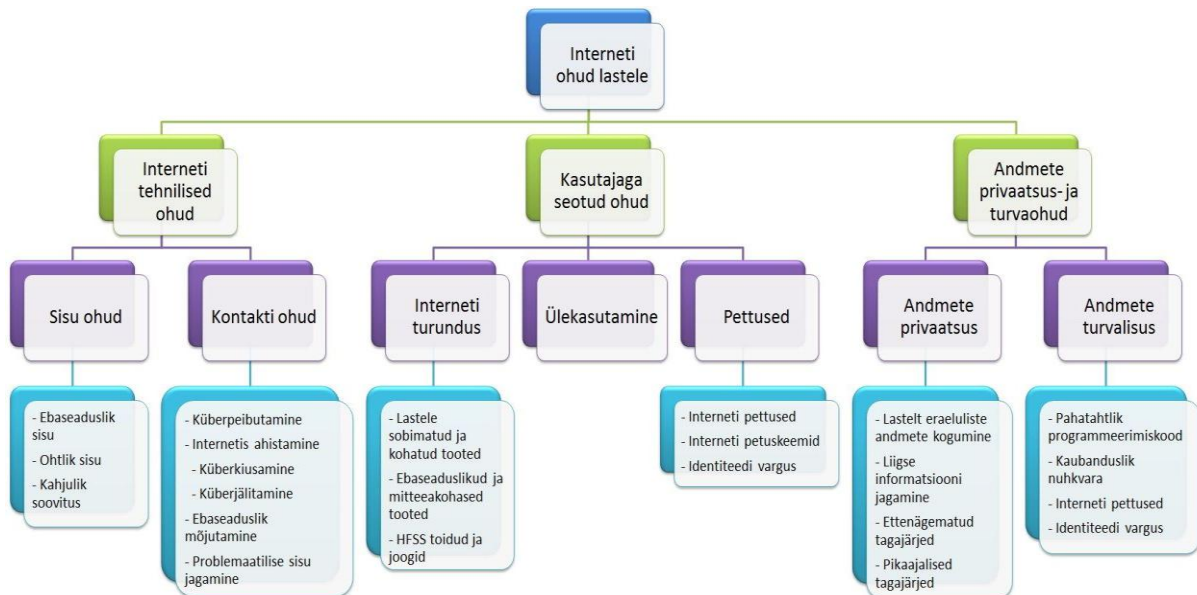
- laps kui vastuvõtja (nt kokkupuutumine vägivaldse või ebasobiva sisuga);
- laps kui osavõtja (nt ollakse kiusatud, alandatud);
- laps kui algataja (nt kellegi teise häbistamine, kiusamine) (Hasebrink, Livingstone, Haddon, Kirwil, Ponte, 2007, viidatud Byron, 2008 j).

On väga palju riske, millega noored võivad internetis kokku puutuda. Järgnevalt tuuakse välja erinevate autorite hinnangul levinumad riskid noorte internetikäitumises:

- isikliku informatsiooni väljastamine (isikuandmete avaldamine internetis, e-posti avalikustamine, endast piltide avalikustamine) (Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010; Sharples et al., 2009; Tikerpuu, s.a.);
- ebasobivate internetilehtede külastamine (pornograafiliste materjalide vaatamine, vägivalda või vihkamist õhutava materjali vaatamine) (Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010; Sharples et al., 2009; Tikerpuu, s.a.);
- ahistamine ja kiusamine internetis (ebaviisakate kommentaaride postitamine, tahtlik häbistamine internetis, seksuaalse sisuga kommentaaride postitamine) (Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010; Sharples et al., 2009; Tikerpuu, s.a.);
- suhtlemine võõrastega (Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010; Liao et al., 2005; Sharples et al., 2009);
- potentsiaalselt kahjuliku kasutaja loodud veebisisuga kokkupuutumine (anoreksia propageerimine, enesevigastamine, narkootikumide propageerimine) (Kalmus et al., 2010), seaduserikkumine (Arvutikaitse, 2012).

- virtuaalse maailma eelistamine reaalsele, mis võib viia nn. internetisõltuvusele (Riigiportaal, 2010).

Erinevatest ohtudest/riskidest, mis valitsevad internetis ning millega noorukid võivad kokku puutuda, annab hea ülevaate ka OECD (2011, lk 17) uurimuses avaldatud joonis (vt. Joonis 1).

Joonis 1. Ohud, millega lapsed võivad internetis kokku puutuda. OECD (2011, lk 17) kaardistatud joonis koostöös WPISP ja CCP ekspertiishinnangutega.

Eelneval joonisel toodud ohud/riskid saab veel kokkuvõtlikumalt jaotada neljaks põhikategooriaks. Livingstone ja Haddon (2008) artiklis on välja toodud neli kategooriat potentsiaalseid riske (koos tõlgendusega), millega lapsed võivad internetis kokku puutuda:

- Sisuga seotud riskid – kokkupuude ebaseadusliku sisuga, kokkupuude potentsiaalselt kahjuliku sisuga, kokkupuude seksiga/vägivallaga/rassismiga/vihaga seotud materjaliga, valeinformatsioon, problemaatiliste kasutajate loodud sisu, väljakutsuv sisu (nt enesetapp, anoreksia, narkootikumid, jne).
- Kontaktiga seotud riskid – kontakt võõrastega, küberkiusamine, küberjälitamine.
- Kommertslikud riskid – reklaamiga eksploatatsioon, ebaseaduslik allalaadimine, hasartmängud.
- Privaatsusega seotud riskid – isikuandmete esitamine, puutumatus rikkumine, häkkimine.

Ajendeid riskikäitumiseks internetis võib olla mitmeid. Internetis suheldes on suurem anonüümsuse võimalus (Joinson, 2001) ning me tunneme, et oleme otseselt või kaudselt anonüümsed, kuna ei näe üksteist. Puudub füüsiline lähedus ja ollakse nn „nähtamatud“, sellest tulenevalt suheldakse vabamalt, kuid samas on oht unustada normaalsed suhtluskombed (White, 2000). Ka McKenna, Green ja Gleason (2002) väidavad, et internetis muudab suhtlemise lihtsamaks just anonüümsus. Anonüümsustunne tekib, kuna palju informatsiooni inimese kohta on teadmata. E-posti kasutajanimed ja muud kasutajatunnused ei pruugi anda täpset informatsiooni, sest igaüks saab võtta endale vabaltvalitud nime (Joinson, 2001). Anonüümsus võib olla ka ohtlik, sest inimene saab varjata enda identifitseerimiseks vajalikke detaile, nagu näiteks välimust ja vanust (Joinson, 2001) ning luua internetis suhteid, mis tal tavaelus võib-olla ei õnnestuks või oleksid taunitud (McKenna et al., 2002). Internetis loodavad suhted on üldjuhul sügavamad ja sisukamad. Uuringud on näidanud, kui inimesed suhtlevad algselt internetis, teadmata/nägemata teineteist, siis näost-näku kohtudes on neil eeldus üksteisele rohkem meeldida, kuna füüsiline välimus ei oma siis enam nii suurt rolli (McKenna et al., 2002). Samas võib nooruk sattuda suhtlema väärkohtlejaga. Interneti anonüümsust kasutavad ka paljud pedofiilid endale ohvrite leidmiseks (Pihl, s.a.).

Internetis suheldes puuduvad meil ka kehalised vihjed, millest me näost-näku suheldes teadlikult või alateadlikult sõltuvuses oleme. Nendeks on näiteks noogutamine, näoilmed, kehahoiakute muutused ja muu kehakeel, mis annavad meile parema tagasiside, kuidas meid mõistetakse. Internetis seda aga pole ja sellepärast on oluline teada, kuidas midagi kirjutada, et mõlemad osapooled mõistaks seda üheselt (White, 2000). Kui öeldakse kellelegi internetis halvasti ja palutakse ka sealsamas andeks, siis tegelikkuses ei teata teise inimese emotsioone. Andekspalujal on interneti teel lihtsam vabandada, sest reaalelus vabandamine nõuab julgust, näitab sinu emotsioone, kehahoiakut jms (Zain, s.a.). Väga oluline on meeles pidada, et sinu öeldud/kirjutatud tekst on suure tõenäosusega kuskile internetti salvestatud ning selle edaspidiseks kasutamiseks on palju võimalusi, ka negatiivseid (White, 2000).

1.1.3. Riskikäitumise liigid, mis võivad esineda nii reaalelus kui ka internetis.

Noorte riskikäitumine võib olla kaua varjatud. Konfliktssesse olukorda sattudes, võidakse hakata otsima erinevaid lahendusi. Üks lahendus, mida nooruk võib näha väljapääsuna, on põgenemine reaalsusest internetimaailma suhtelisse anonüümsusesse või oma fantaasiatesse (Eik, s.a.; Eiskopp, 2011, viidatud Helme, 2011 j) ning sellega võib alguse

saada riskikäitumine internetis (Zur, 2011). Teismelised, kes käituvad riskeerivalt reaalelus, teevad seda suurema tõenäosusega ka internetis, samuti on vastupidiseid situatsioone (Barbovski, 2009). Järgnevalt mõned riskikäitumise liigid, mis võivad esineda nii reaalelus kui ka internetis.

Kiusamine tavaelus on alati olnud ja on probleem ka jätkuvalt. Selle kõrvale on aga tekkinud uus ja laialtlevinud nähtus – küberkiusamine. Kiusamiseks nimetatakse kehvast ahistamist ja solvamist. See võib toimuda otsese füüsilise või verbaalse rünnakuga või kaudse tõrjumise, kuulujuttude levitamisega jne (Zur, 2011). Psühholoogiliselt ja emotsionaalselt mõjutab kiusamine igat last. Ei oma tähtsust, kas tegemist on küberkiusamisega või kiusamiskäitumisega tavaelus (Do Something, s.a.), ühtemoodi hävitav võib see olla mõlemal juhul (Bullying Statistics, 2009). Kalmus et al. (2010) kokkuvõttest selgub, et *EU Kids Online* uuringus osalenud õpilastest on 19% kiusatud internetis ja/või reaalelus (6% õpilasi on kiusatud ainult internetis). 12% uuritavatest on viimase aasta jooksul kiusanud kedagi teist internetis ja/või reaalelus (3% ainult internetis). Sellest tulenevalt tundub, et kiusamist esineb rohkem reaalelus kui internetikeskkonnas. Ainuke erinevus, mida võib küber- ja tavakiusamise vahel välja tuua, on see, et tavakiusamise eest on võimalik nõ põgeneda, näiteks minna koju, aga internetis on kiusatav olemas kogu aeg (Do Something, s.a.).

Isikliku informatsiooni avaldamine võib tuua väga palju kahju. Sotsiaalsed suhtlusvõrgustikud on kohad, kus saab avaldada oma isikuandmeid (Datcu, 2012; Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010) ning samuti võidakse reaalelus avalikustada läbimõtlematult oma personaalseid andmeid. Kõige lihtsam moodus oma andmete avaldamise piiramiseks internetis, on mõelda enne postitamist, kas tavaelus tahetakse seda informatsiooni avalikult ja võõrastega jagada. Kui vastus on ei, siis ei ole seda mõttekas teha (Datcu, 2012). Kõige suurem risk, mis võib isikuandmete avalikustamisega kaasneda, on identiteedivargus. See võib juhtuda nii reaalelus kui ka internetis (Thomas, 2011). Identiteedivargus kvalifitseerub juba kuritegevusliku käitumise alla (Euroopa Liidu infokeskus, 2012).

Võõrastega suhtlemine ja kohtumine on järjest kasvav nähtus. Noored, kes suhtlevad võõrastega internetis, kalduvad olema avatumad suhtlemisele võõrastega ka reaalelus, kuigi see võib olla väga riskantne tegevus (Willard, 2008). Noorukid peaksid meeles pidama, et internetis suheldes ei tohiks teha tutvust võõrastega. Tavaelus on kõigile teada, et võõrastega ei suhelda ja veel enam, ei kohtuta. Internetis suheldes mõeldakse sageli, et kõik, mis seal toimub ja räägitakse ei ole reaalne, kuid kahjuks on see vägagi reaalne ja noorukid peaksid selle võimalikest tagajärgedest teadlikud olema (Euroclinux, s.a.).

Hälbiv seksuaalne materjal ei ole mõeldud noorukiealistele ja kokkupuude sellega võib noorukeid häirida. Seksuaalse alatooniga materjal levib nii reaalelus kui ka internetis, kuigi internetikeskkondades nähtavad „asjad“ on paljastavamad. Võib öelda, et internetist on saanud televisiooni ja videotega võrdväärne pornograafilise materjali allikas (Kalmus et al., 2010).

Kuritegevus reaalelus ja internetis on kasvav probleem. Noored on võrreldes teiste vanusegruppidega rohkem ohustatud ja langevad sagedamini kuritegevuse ohvriks (Ahven et al., 2010). Kuritegelik käitumine on seaduserikkumine, kuigi küberkuritegevus võib tunduda noorukile lihtne tee. Seda sellepärast, et toimepanijast ja toimepanekuviisist ei tarvitse jääda mingit jälge ning seega tundub arvutisüsteem parima keskkonnana, kus seadust rikkuda (Arvutikaitse, 2012).

1.2 Ülevaade varasematest riskikäitumise uurimustest

Antud magistritöö autor toob esile neli omavahel analoogset uurimust. Nendest uurimustest kaks “Interneti riskikäitumise klastrite arendamine põhikooliõpilaste valimis” (Dowell et al., 2009) ja “Tegurid, mis mõjutavad noorukite osalust ohtlikus käitumises internetis” (Liau et al., 2005) viidi läbi ankeetküsitlusega koolis ning kahe teise uuringu “Internetiturvalisus ja veeb 2.0 11-16-aastaste laste seas” (Sharples et al., 2009) ja “Riskid ja turvalisus internetis: Euroopa laste vaatenurk” (Kalmus et al., 2010) puhul kasutati intervjuud. Lisaks õpilastele küsitleti kolmes uurimuses lapsevanemaid (Kalmus et al., 2010; Liau et al., 2005; Sharples et al., 2009). Viimases uurimuses küsitleti peale õpilaste ja lapsevanemate ka õpetajaid.

Kuna internetikasutus on muutunud laste igapäevaelus lahutamatuks osaks, siis kõikide nende uurimuste eesmärgiks oli välja selgitada noorukite interneti kasutamise mustreid; tuua välja ohte, mis varitsevad internetimaailmas ning uurida riskikäitumist. Kalmus et al. (2010) aruandes uuriti interneti ja *online*-tehnoloogiate sotsiaalseid mõjusid ja tagajärgi, mis puudutavad laste ja nende vanemate kogemusi. Küsimused puudutasid laste internetikasutust, digitaalset kirjaoskust, *online*-riskide kogemist ja nendega toimetulekut. Liau et al. (2005) soovisid vastuseid saada interneti riskidega seotud küsimustele, mille hulka kuuluvad kommertsiaalsed, privaatsuse, turvalisuse, seksuaalse materjali ja sotsiaalsete suhetega seotud küsimused. Sharples et al. (2009) uurisid laste, õpetajate ja lastevanemate suhtumist internetiturvalisusesse seoses sotsiaalvõrgustike ja meedia loomisega ning nende käitumisharjumistega koolis ja kodus. Dowell et al. (2009) uurimus viidi läbi, et saada parem

ülevaade varateismeliste üldisest interneti kasutamisest, teadmistest turvalisuse kohta ja riskikäitumisest.

Väga suur hulk noorukeid kasutab internetti regulaarselt ja võttes arvesse noorukite üha sagedamat interneti kasutamist, tekitab palju muret selle mõju noorukite arengule (Liau et al., 2005). Samas pakub internet õppimisvõimalusi igas vanuses inimestele ning on rikkalik ja tänuväärne teadmiste allikas ja vahend edendamaks loovust ja kujutlusvõimet (Sharples et al., 2009). Tuleb aga meeles pidada, et internet ja suhtlemine sotsiaalvõrgustikes kujutab erilisi ohte noortele (Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010; Liau et al., 2005; Sharples et al., 2009), sest noored puutuvad seal kokku erinevate riskantsete ja negatiivsete aspektidega, mille suhtes neil eelnev kogemus puudub (Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010). Nende nelja uurimuse põhjal kujunes välja neli sarnast riskikäitumise liiki ning korduvalt oli käsitletud ka vanemate vahendust internetikasutamisel. Järgnevalt tuuakse välja need sarnasused, mis uurimustes esinesid.

Kiusamine. Kalmus et al. (2010) uurimuses tuli välja, et küsitlusele vastanud Eesti lastest oli 40% kogenud kiusamist (sh 19% küberkiusamist). Sharples et al. (2009) uuringus selgus, et peaaegu pooled uuritavatest õpilastest olid langenud kiusamise ohvriks ning ühte neljast oli kiusatud internetis. Dowell et al. (2009) kirjutas, et nende uuringus osalenud noortest oli 33% viimase aasta jooksul kogenud internetis ahistamist või kiusamist. Kõige sagedamini leidis kiusamine aset sotsiaalvõrgustikes või kiirsuhtlusprogrammides (Dowell et al., 2009; Kalmus et al., 2010; Sharples et al., 2009). Kiusamisena toodi välja vastikud ja solvavad sõnumid (Kalmus et al., 2010), naljade tegemine, ebaviisakad kommentaarid, tahtlikult kellegi häbistamine (Dowell et al., 2009; Sharples et al., 2009) ning haavatavate piltide postitamine internetis (Sharples et al., 2009). Uuringud on näidanud, et tegelikkuses esineb küberkiusamist kõige enam neis maades, kus on ka silmast-silma kiusamine levinum, seega võib oletada, et kiusamise näol on siiski tegemist varem ilmnenu probleemikäitumisega, mitte uuest tehnoloogiast tingitud muutusega (Kalmus et al., 2010). Kui rääkida õpetajate ja vanemate teadlikkusest internetis toimuva kiusamise kohta, siis Sharples et al. (2009) õpetajatega läbiviidud uurimuse andmed näitasid, et 42% õpetajatest nõustus, et kiusamine internetis on aktuaalne probleem. Vanematest nõustus ainult 17%, et nad muretsevad sellepärast, et nende last ohustab internetis kiusamine.

Võõrastega suhtlemine ja näost-näkku kohtumine. Internetis kohatud inimestega näost-näkku kohtumist peetakse Eesti laste jaoks üheks teravaimaks ohuks, kuna internetist leitud tuttavaga oli silmast silma kohtumas käinud veerand vastanutest (Kalmus et al., 2010), Singapuris läbi viidud uurimus (Liau et al., 2005) näitas samuti, et on põhjust muretseda.

Nimelt 16% uuritavatest noorukitest oli kohtunud näost-näku kellegagi, kellega nad esmalt puutusid kokku internetis. Dowell et al. (2009) uurimuses määratleti, et üheks riskikäitumiseks noorte seas oli võõrastega kirjavahetuse pidamine internetis, mille tulemusena kohtuti inimesega reaalses elus. Sharples et al. (2009) uurimuses selgus, et üle veerandiku küsitlusele vastanutest oli aeg-ajalt saanud kiirsuhtlusteateid võõrastelt ning peaaegu 2/3 uuritavatest suhtles aeg-ajalt internetis inimestega, keda nad polnud ise kohanud. Ka 67% vanematest muretses, et nende laps võib suhelda ebasobivate inimestega. Uurimuses ei küsitud õpilastelt, kas nad olid reaalses elus kohtunud inimestega, kellega nad esmalt tutvusid internetis, seega selle kohta andmed puuduvad.

Ebasobiva materjali ja seksuaalse alatooniga piltide nägemine. Eesti lastest oli 29% veebikeskkonda külastades näinud seksipilte, samas seksuaalse sisuga sõnumeid oli näinud või saanud 19% (Kalmus et al., 2010). Dowell et al. (2009) teostatud uurimusest selgus, et 82% uuritavatest oli kokku puutunud ebasobiva veebilehega (nt ebasobivate piltidega) ning 8,5% nii poistel kui tüdrukutel oli palutud internetis olles rääkida seksist. Kui rääkida lapsevanemate arvamusest, siis Sharples et al. (2009) uurimus näitas, et 74%-le vanematest tegi muret, et nende laps puutub internetis kokku ebasobiva materjaliga. Hoolimata murest kokkupuute pärast ebasobiva materjaliga ja inimestega internetis, jäid enamik lapsevanemaid positiivseks seoses tehnoloogia kasutamisega oma lapse hariduse toetamiseks.

Isikuandmete avaldamine. Suureks riskiallikaks internetis võib-olla isikuandmete avaldamine, näiteks kooli nimi, e-posti aadress, enda pildid (Dowell et al., 2009; Sharples et al., 2009), kodune aadress, telefoninumber (Kalmus et al., 2010). Veelgi suuremaks ohuks aga oma e-posti või kiirsuhtlusprogrammi salasõna avalikustamine. Samuti tuleb teadvustada noortele, et nende salasõna ei põhineks isiklikel andmetel, näiteks sünnipäev või pereliikme nimi. See on murettekitav turvalisuse puudumine ning lastele on vaja selgitada mitte turvaliste salasõnade ohte (Sharples et al., 2009).

Vanemate vahendus. Laste sõnul tegeles nende aktiivse internetikasutamise vahendamisega (internetikasutusest rääkimine, kooskasutamine, kasutamise ajal läheduses viibimine) 86% vanematest, kuid samas alahindasid vanemad riske, mis ohustavad lapsi. Uuring näitas, et üldiselt kehtib seaduspärasus: mida rohkem lapsed igapäevaselt interneti kasutavad, seda enam olid nad kokku puutunud ühe või enama riskiga. Samas pakub internet lisaks riskidele ka palju positiivseid võimalusi, mida lapsed naudivad (Kalmus et al., 2010). Liao et al. (2005) avaldasid oma uurimuses, et vanemad peaksid suhtlema avatumalt oma lastega seoses nende interneti kasutamisega, mitte ei üritaks diskreetselt jälgida, mida noored teevad (nt külastatud veebilehtede kontrollimine). Vanemad peaksid lubama lastel jagada oma

interneti kogemusi ja andma neile võimalusi tutvustada lapsevanematele, mida nad teevad, luues seeläbi võimalusi vastastikuseks jagamiseks. Selles uuringus selgus, et sagedane interneti kasutamine oli tegur, mis võib suurendada ohu määra noorukite interneti kasutamisel, kuid ei ole selge, kas ülemäärane interneti kasutamine osutab ka teistele puudustele noorukite elus.

Riskikäitumisest rääkides võib öelda, et noorukid, kes osalevad ühes, osalevad suure tõenäosusega ka teistes riskikäitumistes. Riskikäitumine ei ole ainulaadne varateismeliste ja noorukite puhul, kuid tagajärjed – koos riskikäitumise tagajärgedega – võivad olla nende arengule kahjulikud (Dowell et al., 2009).

1.3 Antud uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

EU Kids Online projekti raames läbi viidud uurimuse põhjal selgus, et Eesti on üks kõrgeima interneti riskikäitumisega maa. Uuring näitas, et levinumad riskid noorte internetikäitumises on järgnevad: isikliku informatsiooni väljastamine, pornograafiliste materjalide vaatamine, vägivalda või vihkamist õhutava materjali vaatamine ning küberkiusamine, milles Eesti on väga kõrge riskiga riik (Kalmus et al., 2010). Kuna selle uuringu tulemused puudutasid interneti riske ja olid Eesti kohta üldised, siis otsustas töö autor uurida riskikäitumist nii reaalelus kui ka internetis Jõgevamaal, et selguks, kas ja milliseid riske võtavad Jõgevamaa noored. Jõgevamaa valiti, kuna see maakond on töö autori kodumaakond. Antud magistr töö eesmärgiks on uurida ja välja selgitada Jõgevamaa koolides õppivate 7. klassi poiste ja tüdrukute riskikäitumist reaalelus ja internetis nende endi hinnanguil.

Dowell et al. (2009) uurimuses selgus, et tüdrukute ja poiste seas on üks populaarsemaid tegevusi interneti kiirsuhtluskanalites suhtlemine. Selgus ka, et tüdrukud kasutavad kiirsuhtluskanaleid rohkem ning suhtlevad ka erinevate inimestega rohkem kui poisid. Samas Liao et al. (2005) uurimuses ilmnes, et sugu ei ole oluline riskikäitumise ennustajana. Sellest tulenevalt püstitas töö autor hüpoteesi:

- Tüdrukud võtavad internetis nende endi hinnangul rohkem riske kui poisid.

Dowell et al. (2009) uurimus näitas, et noorukid, kes osalevad ühes riskikäitumises, osalevad suurema tõenäosusega ka teistes riskikäitumistes ning internetiga seotud riskikäitumistes. Sellest tulenevalt on hüpotees:

- Õpilased, kes võtavad endi hinnangul enam riske tavaelus, võtavad enam riske ka internetis.

Liau et al. (2005) uurimuses selgus, et väga suur protsent lapsevanemaid usub, et nende laps käitub internetis vastutustundlikult, ka Sharples et al. (2009) uuringus selgus, et lapsevanemad üldiselt usaldavad oma laste turvalist käitumist internetis. Samas aga Liau et al. (2005) uurimuses osalenud lastest vastas alla poole, et neid võiks internetitegevustes usaldada. Sellest tulenevalt on hüpotees:

- Need õpilased, kelle vanemad pööravad õpilaste hinnangul vähem tähelepanu internetitegemistele, võtavad enda hinnangul internetis rohkem riske kui teised samaealised.

2. Uurimus riskikäitumisest reaalelus ja internetis

2.1 Uurimuse meetoodika

Käesolevale uurimusele osutus sobivaks kvantitatiivne uurimismeetod. Kasutati *ex post facto* uurimisstrateegiat, kus põhjus-efekti suhteid uuritakse juba olemasolevates tingimustes ja sõltumatu tunnusega ei manipuleerita, vaid see on juba ilmnunud. Antud strateegia on küll vähem usaldusväärne kui eksperiment (Fraenkel & Wallen, 2003), kuid eksperimenti interneti riskidega pole eetilise korraldada.

2.1.1. Valim.

Antud uurimus plaaniti läbi viia kümne kooli seitsmendates klassides, paralleelklasside olemasolul olid eelistatud A-klassid. Koolid loositi kõikide eesti õppekeelega Jõgevamaa koolide seast juhuvalimi teel. Kuna üks kool ei soovinud osaleda, aga plaanis oli uurida kümmet klassi, siis uuriti kokku üheksat kooli, seega kuut maakooli klassi ja nelja linnakooli klassi (ühest linnakoolist osales uurimuses kaks klassi). Kokku osales uurimuses 163 õpilast, nendest 83 oli linnakoolist ja 80 maakoolist. Uurimuses osalenud tüdrukuid oli 89 (55%) ja poisse vastavalt 74 (45%).

2.1.2. Uurimisinstrument.

Mõõtevahendina kasutati ankeeti, mis uuris õpilaste riskikäitumist internetis ja reaalelus. Ankeedi koostas autor ise, tuginedes erinevatele varasematele uurimustele ja teooriatele (Dowell et al., 2009; Eik, s.a.; Harro, 2005; Kalmus et al., 2010; Liau et al., 2005;

Sharples et al., 2009). Ühtegi konkreetset küsimust ühestki varasemast uuringust ei võetud, vaid interpreteeriti uurimustulemustest lähtuvalt küsimused. Ankeet on toodud lisa 1 (vt. LISA 1).

Ankeet koosnes kahest osast ja kokku 39-st küsimusest. Esimene osa 11-st valikvastusega küsimusest ning keskendus üldisematele küsimustele, mis puudutasid arvutite ja interneti kasutamist. Teises osas oli 28 küsimust, millest 7 vajab pikemat vastamist ja 21 oli taas valikvastusega. Teise osa küsimused olid seotud võimalike riskidega, mis eksisteerivad internetis kui ka tavaelus ning vanemliku vahendusega. Teine osa jagunes kolmeks plokiks: riskikäitumine tavaelus, riskikäitumine internetis ning vanemlik vahendus.

Ankeedi valiidsuse tagamiseks vaatasid selle üle eksperdid, kelleks olid koolijuhid ja üks ülikooli õppejõud. Ankeedi skaalade reliaabluseks oli (Cronbach'i Alphas):

- Esimene osa, mis puudutas arvuti ja interneti kasutamist üldiselt – $\alpha = 0,66$ (küsimused 1-11).
- Teine osa, mis puudutas riskikäitumist ja vanemlikku vahendust:
 - küsimused, mis puudutasid riskikäitumist tavaelus – $\alpha = 0,89$ (küsimused 3, 4, 5).
 - küsimused, mis puudutasid riskikäitumist internetis – $\alpha = 0,77$ (küsimused 8, 9, 10, 14, 16, 17, 18).
 - küsimused, mis puudutasid vanemlikku vahendust – $\alpha = 0,67$ (küsimused 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27).

2.1.3. Uurimuse protseduur.

Uurimus viidi läbi aprill-mai 2011. Kõikide koolidega võttis töö autor isiklikult ühendust ja leppis kokku küsitlemise aja. Mõnes koolis suunas direktor autori klassijuhataja või õppejuhi poole, et edasist kokku leppida. Peale kokkulepete sõlmimist ja loa saamist, asus magistr töö autor ise koolides uurimust läbi viima.

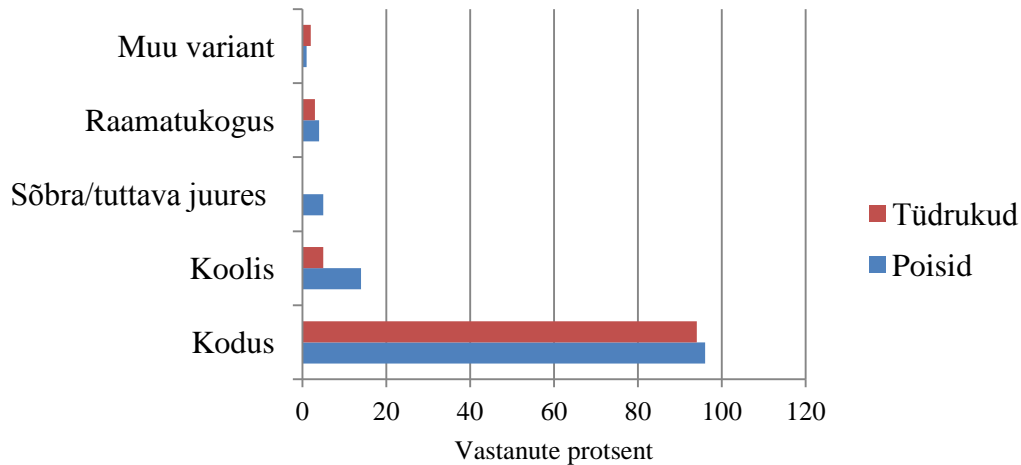
Igas koolis vestles töö autor veelkord direktori/õppejuhi/klassijuhatajaga ning seejärel oli võimalus õpilastega kohtuda ja neid anketeerida. Õpilastele selgitati töö eesmärgid, kinnitati, et ankeedi täitmine on anonüümne (nime ega kooli ei tulnud märkida) ja kõiki vastuseid kasutatakse vaid üldistatud kujul. Soovikorral said õpilased esitada täpsustavaid või huvipakkuvaid teemakohaseid küsimusi. Ankeedi täitmine võttis aega 10-20 minutit.

Andmebaaside koostamisel ja järgneval statistilisel analüüsil kasutati statistikapaketti SPSS 17.0. Võrdlemiseks kasutati Mann-Whitney testi ja Hii-ruut testi ning seoste leidmisel kasutati Spearman'i astakorrelatsiooni ning Pearson'i korrelatsiooni.

2.2 Tulemused

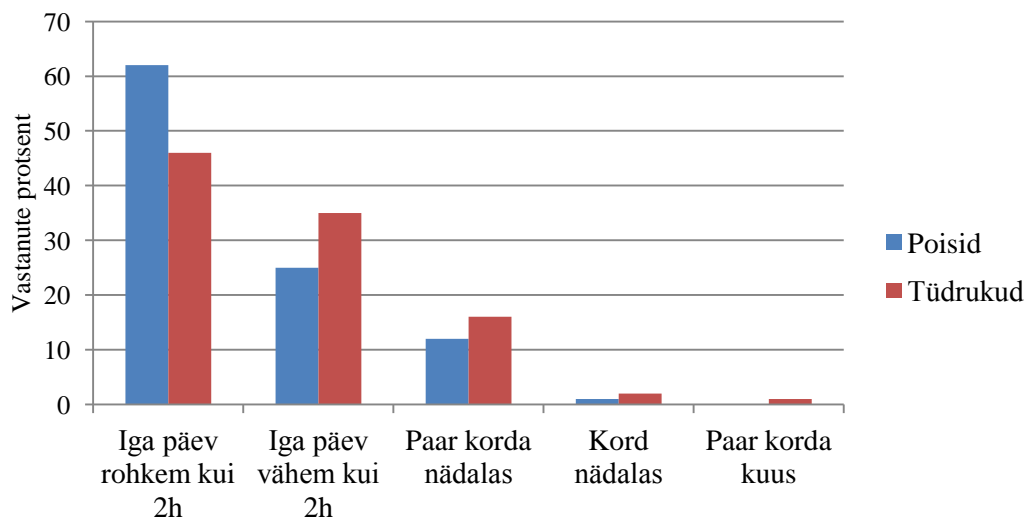
2.2.1. Õpilaste hinnangud arvuti ja interneti kasutamisele.

Joonis 2 annab ülevaate õpilaste hinnangutest, kus nad kasutavad interneti kõige enam ja samas selguvad ka õpilaste protsendid, kui paljud kuskil interneti kasutavad.

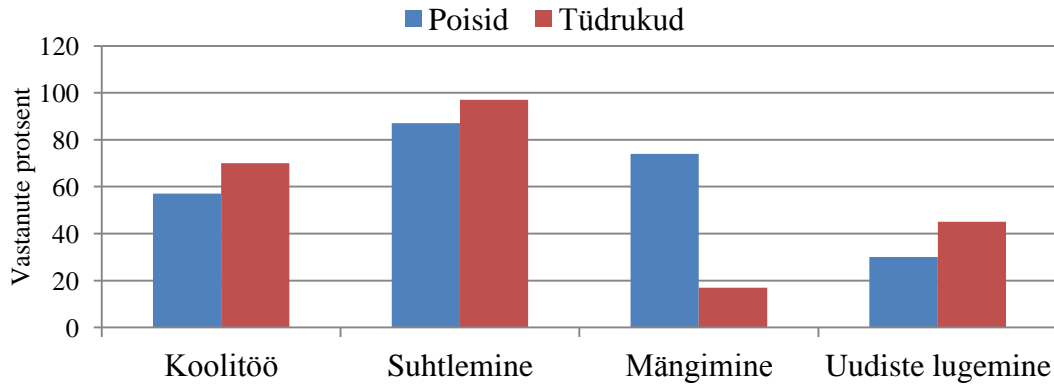
Joonis 2. Uurimuses osalenud õpilaste valitud kohad, kus nad kasutavad enda hinnangul kõige enam interneti.

Joonis 3 annab ülevaate tüdrukute ja poiste interneti kasutamise sagedusest nende endi hinnangul.

Joonis 3. Õpilaste hinnangud, kui tihti nad kasutavad interneti.

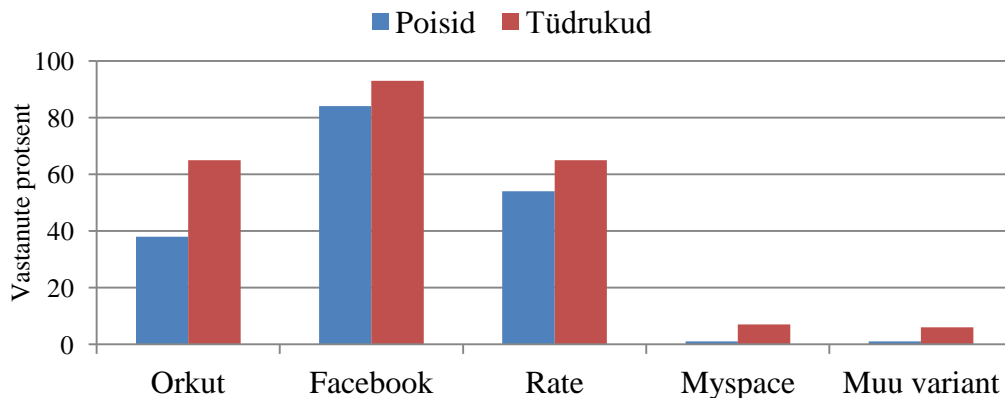
Interneti kasutamise eesmärkidest, õpilaste endi hinnanguil, annab ülevaate joonis 4. Muu variandi all tõid tüdrukud välja muusika kuulamise ja allalaadimise, horoskoopide lugemise ning suhtlusportaalide külastamise. Suhtlusportaalide külastamise tõid välja ka poisid.

Joonis 4. Õpilaste poolt välja toodud interneti kasutamise eesmärgid.

Kiirsuhtluskanalitest oli MSN'i kasutajakonto enda hinnangul 93% poistel ja 97% tüdrukutel. Skype'i kontot omas aga uuritavatest poistest 46% ja tüdrukutest 44%.

Erinevates suhtlusportaalides omas enda hinnangul kasutajakontot uurimuses osalenud tüdrukutest 94% ning poistest 93% (vt. Joonis 5). Muu variandi all tõid tüdrukud välja Twitter.com'i ja Formspring.com'i, poiste puhul tõi üks poiss välja Teamspeak 3. Selgus, et tüdrukud on enda hinnangul aktiivsemad suhtlusportaalides kontode loojad (Mann-Whitney test, $Z = 2$; $p < 0,05$).

Joonis 5. Enim kasutatavad suhtlusportaalid Jõgevamaa koolide 7. klassi õpilaste hinnangul.

2.2.2. Võimalik riskikäitumine reaalelus.

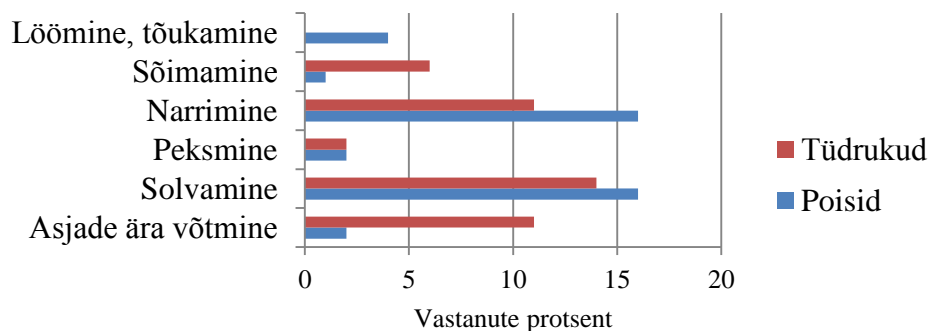
Tabelis 1 on välja toodud erinevad riskikäitumise liigid ning tüdrukute ja poiste hinnangute võrdlus Hii-ruut testiga. Uurimuse käigus saadud tulemustest ilmnes (vt. Tabel 1), et poiste ja tüdrukute riskikäitumise hinnangute võrdlemisel tavaelus ei ilmnenud statistiliselt olulist erinevust teiste asjade näppamises ($p > 0,05$), valetamises ($p > 0,05$) ning teiste materjalide rikkumises ($p > 0,05$). Teisi väljatoodud riskikäitumisi sooritasid poisid endi hinnangul sagedamini kui tüdrukud ($p < 0,05$).

Tabel 1. Tüdrukute ja poiste reaalse elu riskikäitumise hinnangute võrdlus.

Tegevus	Tüdrukute %	Poiste %	Hii-ruut statistik	p
Kasutanud füüsilist vägivalda	4	28	31,154	0,00
Kasutanud vaimset vägivalda	19	34	21,407	0,02*
Eiranud koolikohustust	18	31	20,547	0,03*
Näpanud teiste asju	1	1	0,034	0,41
Rikkunud avalikku korda	7	17	10,667	0,01*
Rikkunud liicluseeskirju	19	27	6,149	0,01*
Valetanud	63	58	0,030	0,86
Lugenud teiste kirju	11	22	3,930	0,05*
Rikkunud teiste materjale (nt kustutanud teiste faile)	0	4	1,000	0,32
Tarvitanud alkohoolseid jooke	21	27	11,364	0,01*
Tarvitanud tubakatooteid	7	25	12,071	0,01*

p* - olulisusnivoo $p < 0,05$

Tavaelus oli enda hinnangul 65% tüdrukuid ja 62% poisse pidanud oma tegu või öeldut häbenema. Ebaviisakateks tegudeks, mida tehti, olid näiteks narrimine, ebaviisakate kommentaaride ütlemine, tahtlikult kellegi häbistamine vms. Järgnevalt ülevaade sellest, mida õpilased on tavaelus öelnud või teinud (vt. Joonis 6).

Joonis 6. Ülevaade tegudest, mida õpilased on sooritanud enda hinnangul tavaelus.

2.2.3. Võimalik riskikäitumine internetis.

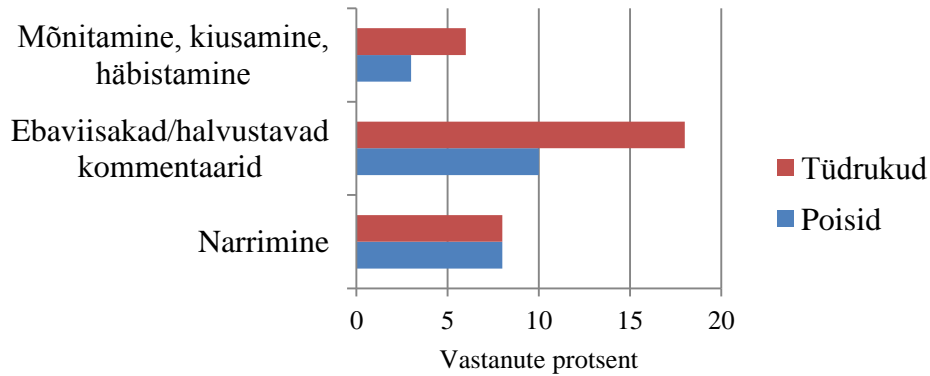
Tabelis 2 (vt. Tabel 2) on välja toodud erinevad riskikäitumise liigid internetis ning tüdrukute ja poiste hinnangute võrdlus Hii-ruut testiga. Uurimuse käigus saadud tulemustest ilmnes, et poiste ja tüdrukute riskikäitumise hinnangute võrdlemisel internetis ei ilmnunud statistiliselt olulist erinevust valetamises ($p > 0,05$), teiste e-kirjade lugemises ($p > 0,05$) ja isikuandmete avaldamises ($p > 0,05$). Teisi väljatoodud riskikäitumisi sooritasid enda hinnangul poisid sagedamini kui tüdrukud ($p < 0,05$).

Tabel 2. Tüdrukute ja poiste interneti riskikäitumise hinnangute võrdlus.

Tegevus	Tüdrukute %	Poiste %	Hii-ruut statistik	p
Valetanud	38	40	2,077	0,20
Kasutanud vaimset vägivalda	11	16	4,455	0,04*
Külastanud ebasobivaid lehekülgi	1	23	6,750	0,01*
Rikkunud teiste arvutis koostatud materjale	0	2	5,000	0,03*
Lugenud teiste e-kirju	10	8	0,034	0,85
Suhelnud võõrastega	73	82	9,150	0,01*
Kohtunud võõrastega näost-näkku	49	53	5,000	0,03*
Avaldanud isiklikku informatsiooni	54	55	1,000	0,32

p* - olulisusnivoo $p < 0,05$

49% uuringus osalenud poisse ja 49% tüdrukuid väitis, et on internetis teinud või öelnud midagi sellist, mida tavaelus ei teeks/ütleks. Tahtlikult oli enda hinnangul internetis kedagi teist ahistanud või kiusanud 18% tüdrukutest ja 15% poistest. Õpilastel paluti anda ka enda hinnanguid, kuidas nad on teisi internetis ahistanud või kiusanud. Joonis 7 annabki ülevaate kiusamiskäitumisest, mida õpilased on enda hinnangul sooritanud internetis.

Joonis 7. Ülevaade õpilaste kiusamiskäitumise hinnangutele, mida nad on sooritanud internetis.

Riskikäitumine, mis õpilaste seas nende hinnangul veel esines, oli endast piltide saatmine internetituttavatele. Endast pilte oli saatnud enda hinnangu alusel internetituttavale (inimesele, kellega tutvuti internetis ja ei teata tavaelus) 21% uuritavatest tüdrukutest ning 27% poistest. Poiste ja tüdrukute piltide saatmise hinnangute võrdlemisel ei olnud statistilist erinevust. (Mann-Whitney test, $Z = 0,000$; $p > 0,05$).

2.2.4. Reaalelus ja internetis võetavate riskide vahelised seosed.

Internetis ja reaalelus toimunud riskikäitumiste vahel ilmnes õpilaste hinnangul mitmeid seoseid. Valetamise vahel internetis ja reaalelus on õpilaste hinnangute alusel seos (Spearman'i astakkorrelatsioon, $\rho = 0,86$; $p < 0,01$), vaimse vägivalla vahel internetis ja reaalelus on õpilaste hinnangute alusel seos (Spearman'i astakkorrelatsioon, $\rho = 0,82$; $p < 0,01$). Seosed on ka õpilaste hinnangul materjalide rikkumise vahel reaalelus ja internetis (Spearman'i astakkorrelatsioon, $\rho = 0,67$; $p < 0,01$) ning kirjade lugemise vahel internetis ja reaalelus (Spearman'i astakkorrelatsioon, $\rho = 0,85$; $p < 0,01$).

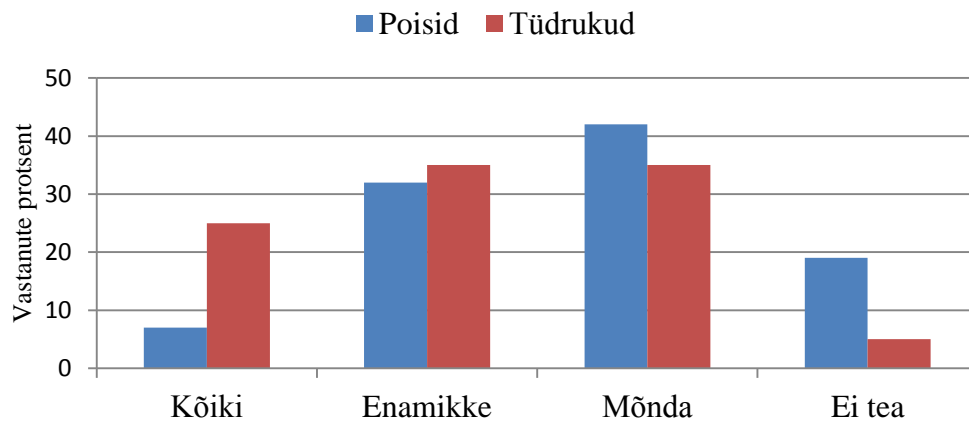
Reaalelus ja internetis oli iga vastanud õpilane enda hinnangul kokku puutunud vähemalt ühe riskikäitumisega. Saamaks selgust, kas riskikäitumine reaalelus on õpilaste hinnangul seotud riskikäitumisega internetis, arvutati reaalelu riskikäitumise vastuste (teise osa küsimused 3, 4, 5, vt. LISA 1) aritmeetiline keskmine iga õpilase korral ja interneti riskikäitumise vastuste (teise osa küsimused 8, 9, 10, 14, 16, 17, 18, vt. LISA 1) aritmeetiline keskmine iga õpilase korral. Reaalelu ja interneti riskikäitumiste hinnangute aritmeetiliste keskmiste põhjal selgub, et riskikäitumise vahel reaalelus ja internetis on seos (Pearson'i korrelatsioon, $r = 0,54$; $p < 0,01$). Mida rohkem võetakse õpilaste hinnangul riske reaalelus, seda rohkem võetakse riske ka internetis.

2.2.5. Vanema roll ja vahendus internetikäitumises.

Uurimuses osalenud tüdrukutest 48% ja poistest 46% hindas oma suhteid vanematega väga heaks. Heaks hindas suhteid vanematega 35% tüdrukuid ja 37% poisse, keskmiseks 16% tüdrukuid ja 15% poisse. Halvaks hindas oma suhteid vanematega 1 tüdruk ja 2 poissi. Võib öelda, et uuringus osalenud poistel ja tüdrukutel ei ole olulist erinevust suhetes vanematega. (Mann-Whitney test, $Z = 0,000$; $p > 0,05$).

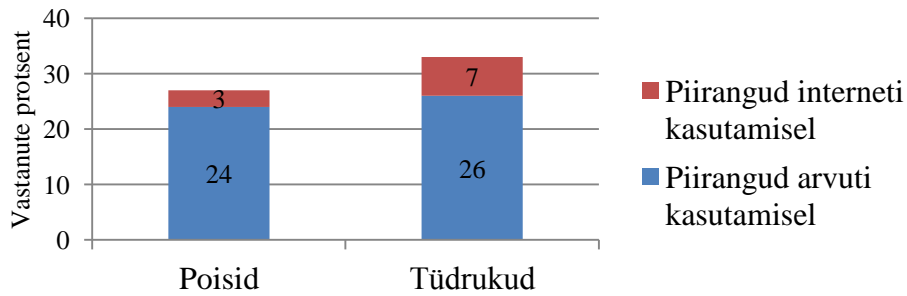
3% tüdrukute ja 2% poiste vanemad on laste hinnangul alati kontrollinud, mida nad internetis teevad. 2% tüdrukutest ja 3% poistest märkis, et vanemad on alati vestelnud nendega selle üle, mida nad internetis teevad. Sageli kontrollivad vanemad laste hinnangul, mida internetis tehakse 24% tüdrukutel ja 7% poistel; vesteldakse sellest laste hinnangul sageli 14% tüdrukutega ja 7% poistega. Vahel kontrollimist märkis 27% tüdrukutest ja 28% poistest, vahel vestlemist aga 24% tüdrukutest, 15% poistest. Paar korda on õpilaste hinnangul kontrollinud nende tegemisi 30% tüdrukute ja 24% poiste vanemad; internetis tehtava üle on õpilaste hinnangul paar korda vestelnud 39% nii tüdrukute kui ka poiste vanemad. Õpilaste hinnangul ei ole mitte kunagi oma lapse tegevust kontrollinud 17% tüdrukute ja 37% poiste vanemad ning mitte kunagi ei ole vanem vestelnud internetitegevustest 20% tüdrukutega ja 37% poistega.

Uurimuses osalenud õpilaste hinnangud vanemate teadlikkusest, missuguseid veebilehti nende lapsed külastavad (vt. Joonis 8).

Joonis 8. Õpilaste hinnangud vanemate teadlikkusele, mis internetilehti nad kasutavad.

Uurimuse käigus selgitati välja ka, kui palju on vanemad õpilaste hinnangul kehtestanud neile piirangud arvuti ja interneti kasutamisel. Õpilaste hinnangul oli piiranguid seatud vanemate poolt nii internetilehekülgedele kui ka arvuti kasutamisele (vt. Joonis 9).

Joonis 9. Õpilaste protsendid, kelle vanemad olid nende hinnangul kehtestanud piiranguid interneti ja arvuti kasutamisele.

Korrelatsioonianalüüsi (vt. Tabal 3) käigus selgus positiivne seos internetis valetamise hinnangute ja vanemate teadlikkuse hinnangute vahel õpilaste internetitegemistele. Õpilaste vastustest selgub, et need õpilased, kelle vanemad kontrollivad nende hinnangul rohkem internetitegemisi, kalduvad enda hinnangul rohkem valetama. Lisaks selgus õpilaste hinnangute põhjal, et võõrastega kohtumine ja isikuandmete avaldamine on negatiivselt seotud vanemate teadmiste hinnangutega laste internetitegevustele. Õpilased, kes hindasid vanemate teadlikkust nende internetitegevusele kõrgemalt, ei võta enda hinnangul nii palju riske võõrastega kohtumisel ja isikuandmete avaldamisel. Teiste väljatoodud tunnuste vahel ei esinenud statistiliselt olulist seost (Spearman'i astakorrelatsioon, $p > 0,05$).

Tabel 3. Tüdrukute ja poiste interneti riskikäitumise seos vanemate teadmistega nende internetitegevustele.

Tegevus	Õpilaste hinnangud vanemate teadmistele nende internetikäitumises
Valetanud	0,32*
Kasutanud vaimset vägivalda	0,17
Külasthanud ebasobivaid lehekülgi	0,13
Rikkunud teiste materjale	-0,10
Lugenud teiste e-kirju	0,26
Suhelnud võõrastega	-0,16
Kohtunud võõrastega näost-näkku	-0,64*
Avaldanud isiklikku informatsiooni	-0,57*

* - olulisusnivoo $p < 0,05$

2.3 Arutelu

Antud uurimuses oli esimeseks püstitatud hüpoteesiks, et tüdrukud võtavad internetis nende enda hinnangul rohkem riske kui poisid. Antud hüpotees ei leidnud kinnitust. Mitmetes punktides (vaimse vägivalla kasutamine, ebasobivate lehekülgede külastamine, teiste koostatud materjalide rikkumine, võõraste inimestega suhtlemine ja kohtumine) selgus, et poisid võtavad enda hinnangul rohkem riske kui tüdrukud. Teistes väljatoodud riskides (valetamine, teiste e-kirjade lugemine, isikuandmete avaldamine jm) ei ilmnenu soolise lõikes, õpilaste hinnangutest lähtudes, statistilist erinevust.

Antud magistritöös selgus, et tüdrukud on enda hinnangul aktiivsemad suhtlusportaalides kontode loojad ning ka külastavad suhtlusportaale rohkem kui poisid. Kuid selles uurimuses ei leidnud kinnitust, et tüdrukute suurem aktiivsus suhtlusportaalide kasutamisel tähendaks seda, et nad võtavad enda hinnangul rohkem riske kui poisid. Ka Dowell et al. (2009) leidsid oma uurimuses, et tüdrukud kasutasid interneti kiirsuhtluskanaleid enda hinnangul rohkem kui poisid. Samas selgus selles uurimuses, et enamik riskikäitumisi internetis saab alguse kiirsuhtluskanalitest.

Uuringus ilmnes, et poisid kasutavad enda hinnangul internetis rohkem vaimset vägivalda kui tüdrukud. See tulemus erines teistest varasemate uurimuste tulemustest. Dowell et al. (2009) ei leidnud oma uurimuses internetis toimepandava vaimse vägivalla kasutamise osas soolisi erinevusi, soolise erinevusi vaimse vägivalla kasutamisel internetis ei leitud ka teistes uurimustes (Liau et al., 2005; Sharples et al., 2009).

Magistritöös selgus, et poisid külastavad enda hinnangul rohkem ebasobivaid internetilehekülgi kui tüdrukud. Samale seisukohale jõudsid ka Dowell et al. (2009) oma uurimuses, kus selgus, et poisid on internetis rohkem kokku puutunud erinevate ebasobivate materjalidega ning poisid on rohkem otsinud internetist eale mittekohaseid materjale.

Lisaks eelpool toodutele võimalikele riskikäitumistele, mis ilmnesisid uurimuses, võtavad poisid enda hinnangul rohkem riske internetis ka võõrastega suheldes ja kohtudes. Liau et al. (2005) uurimuses oli võõrastega suhtlemine ja kohtumine suhteliselt suur probleem, aga poiste ja tüdrukute vahel võõrastega suhtlemisel soolist erinevust ei leitud. Liau et al. (2005) leidsid, et väga paljud noorukid kohtuvad internetituttavatega vanemate või sõprade teadmata ning selle tegevuse tulemusena võivad võtta suuri riske enda vaimsele ja/või füüsilisele tervisele. Ka Dowell et al. (2009) tulemustest selgus, et varateismelised võivad olla haavatavad võõrastega suhtlemisel internetis, kuid meediateated erinevate internetihuligaanide kohta, kes üritavad saagiks saada naiivseid lapsi, on suures osas ebatäpsed. Arvatakse, et lihtsalt võõrastega suhtlemine, ei ole veel iseenesest eriline

riskikäitumine, oluliseks riskikäitumiseks võib see muutuda siis, kui kokku langevad mitme riskikäitumise tulemused. Kalmus et al. (2010) kirjutasid, et laste arvates on kõige tavapärasem riskeeriv käitumine internetis uute inimestega suhtlemine, keda nad tavaelus ei olnud kohanud.

Teiseks hüpoteesiks oli, et õpilased, kes võtavad endi hinnangul enam riske tavaelus, võtavad enam riske ka internetis. See hüpotees leidis kinnitust. Saadud tulemus on vastavuses varasemate uurimuste tulemusega. Dowell et al. (2009) uurimuses selgub, et nooruk, kes osaleb ühes terviseiga seotud riskikäitumises, osaleb suure tõenäosusega ka teistes terviseiga seotud riskikäitumistes, näiteks korreleerub suitsetamine alkoholi tarbimisega. Samuti kehtib see ka interneti riskikäitumise puhul. Õpilased, kes osalevad ühes riskikäitumises internetis, osalevad tõenäoliselt ka teistes interneti riskikäitumistes. Lisaks on paradoks ka reaalse elu ja interneti riskikäitumise mustrites. Zur (2011) ütleb, et riskikäitumine tavaelus on alati eksisteerinud ja nüüd on see kandunud internetti ning riskikäitumine tavaelus ja internetis on omavahel tihedalt seotud. White (2000) toob välja põhjuseid, miks võivad olla riskikäitumine tavaelus ja internetis omavahel seotud. Esiteks, kui tavaelus võetakse riske, siis kandub see ka internetti. Inimene, kes on harjunud riskeerivalt käituma, ei vali kohta, kus oma tegevusi teoks teha. Teiseks põhjuseks võib olla see, et internetis tehtavad tegevused on pikemas perspektiivis suuresti varjatud ja lihtsam on riske võtta internetis, kus oma tegevusest ei tarvitse jääda kohest ega niioelda nähtavat jälge, mis jääks tavaelus maha.

Kolmandaks ja viimseks hüpoteesiks oli, et need õpilased, kelle vanemad pööravad õpilaste hinnangul vähem tähelepanu internetitegemistele, võtavad enda hinnangul internetis rohkem riske kui teised samaealised. See hüpotees leidis osalise kinnituse. Tõestati positiivne seos internetis valetamise hinnangute ja vanemate ülevaate hinnangute vahel õpilaste internetitegemistele. Selgus, et need õpilased, kelle hinnangul vanemad pööravad rohkem tähelepanu nende internetitegemistele, need õpilased valetavad enda hinnangul rohkem. Samuti ilmnes, et vanemad, kes pööravad õpilaste hinnangul rohkem tähelepanu laste tegemistele internetis, nende lapsed ei võtnud enda hinnangul nii palju riske võõrastega kohtumisel ja isikuandmete avaldamisel, kui tegid seda teised samaealised uuringus osalenud lapsed.

Arvestatav hulk uuringus osalenud õpilastest väitis, et nende vanemad ei ole teadlikud, mida nad internetis teevad või mis lehekülgi nad külastavad. Liao et al. (2005) uuringus selgus, et noorukid võivad nii vastata, kuna enamik neist arvab, et kui vanem ei räägi internetitegemistest lapsega, siis ka ei kontrolli, mida internetis tehakse. Vanemad aga väitsid, et kontrollivad aeg-ajalt, mis lehekülgi nende lapsed on kasutanud, näiteks kontrollivad

interneti järjehoidjaid või brauserite ajalugu. Sama tõid välja Kalmus et al. (2010), et peale selle, kui laps on lõpetanud arvuti kasutamise, siis vanem vaatab lapse interneti kasutamise ajalugu. Ka Sharples et al. (2009) uuringus selgus, et vanemad võivad laste teadmata kontrollida nende internetitegevust. Näiteks on vanemad võtnud laste teadmata kasutusele kiirsuhtlusvestluste salvestamise, pannud piiranguid nende lehtede kasutamisele, mida nad heaks ei kiida või näiteks on nad paigutanud arvuti kodus sellisesse piirkonda, kus saadakse lapse tegemisi jälgida. Sellest võib tulla ka erinevus, miks lapsed arvasid, et vanemad ei ole teadlikud nende külastatavatest lehtedest või ei kontrolli nende tegemisi internetis. Samas leidsid Liao et al. (2005), et ülehinnatakse lapsevanema järelvalve ja suhtlemise määra seoses internetiriskidega ja leiti, et oleks vaja viia läbi rohkem teadusuuringuid, et uurida lapsevanemate interneti järelvalve iseloomu ja ulatust, ning kas vanemliku järelvalve kõrgem tase on seotud noorukite osaluse madalama tasemega ohtlikus käitumises internetis.

Antud uuringus tuli välja, et lapsed, kelle vanemad pöörasid õpilaste hinnangul rohkem tähelepanu nende tegemistele internetis, kohtusid enda hinnangul võõrastega vähem. Liao et al. (2005) aga väitsid, et lapsevanemate järelvalveviisis nagu näiteks noorukiga istumine või kontrollimine, kui viimane on internetis, filtrite kasutamine ja külastatud lehtede kontrollimine, ei ole seotud ohuga minna näost-näkku kohtumisele. Siiski vähendasid sellise kohtumise ohtu kaks interneti reeglit, mis olid konkreetselt seotud näost-näkku kokkusaamiste ja võõrastega tutvumise keelamisega internetis. Samuti läksid vähem tõenäolisemalt näost-näkku kohtumisele noorukid, kes olid kuulnud interneti ohutuse nõuannet mitte kunagi leppida kokku kellegagi kokkusaamist.

Uuringus ilmnes ka, et lapsed, kelle vanemad pöörasid õpilaste hinnangul rohkem tähelepanu nende tegemistele internetis, ei võtnud enda hinnangul nii palju riske isikuandmete avaldamisel kui teised samaealised. Kalmus et al. (2010) tõdevad, et vanemate suurem tähelepanu ja suunamine laste internetitegemistes, peaks vähendama laste isikliku informatsiooni avaldamist.

Antud magistr töö autor soovib, et vanemad ja koolid teeksid rohkem ennetustööd nii tavaelu kui ka interneti riskide temaatikas. Antud uurimuses selgus, et õpilased on suhtelised alati erinevaid riske võtma ja riskikäitumistes osalema. Uurimuslik osa annab ülevaate õpilaste hinnangutest reaalelus ja internetis võetavatele riskidele ning näitab murekohti, millistele võimalikele riskikäitumistele tuleks rohkem tähelepanu pöörata. Samuti leiti seos reaalelus ja internetis võetavate riskide vahel. Seega tuleks rohkem tähelepanu pöörata sellele, et õpilased, kes võtavad riske ühes keskkonnas, võivad seda suure

tõenäosusega teha ka teises keskkonnas. Antud töö tulemuste põhjal leiab töö autor, et edasi võiks uurida riskikäitumiste tagajärgi.

Antud uurimuses selgusid kõige suuremad ohuallikad internetikäitumises. Õpilaste hinnangutel olid nendeks võõrastega suhtlemine ja näost-näku kohtumine ning isikuandmete avaldamine. Neid tulemusi arvesse võttes, tuleks koolides ja kodudes tõsta laste teadlikkust, mis võivad olla nende tegude tagajärjed ning kuidas saaks võimalikke riskikäitumisi vähendada.

Samuti selgus vanemate teadlikkus laste internetitegemistele. Uurimuses ei ilmnunud, et vanemliku vahenduse puudumine internetikasutamisel tõstaks riskikäitumise taset, kuid siiski on oluline, et lapsel oleks kõrval toetav vanem. Tähtis on lapse mõistmine, et vanemat saab usaldada ja talle saab rääkida nendest asjadest, mis toimuvad internetis, olgu need siis positiivsed või negatiivsed.

Antud töös ilmnis mitmeid piiranguid. Esimene piirang, mille võiks välja tuua, on osad uurimisankeedis olevad küsimused. Ankeeti koostades ja uurimust läbi viies (kevad 2011), olid töö autori mõtted natuke teistsugused kui käesoleval hetkel ning sellest tulenevalt on mitmeid küsimusi, mida ei oleks vaja olnud uurida. Teine piirang, mille võiks välja tuua, on valimi väiksus (163 õpilast). See valim on liiga väike, et teha lõplikke järeldusi Jõgevamaa koolide 7. klasside õpilaste riskikäitumiste kohta, rääkimata Eestile üldistamisest. Samuti koguti andmete kogumise käigus enesekohaseid hinnanguid ja need ei tarvitse näidata tegelikku olukorda. Kolmandaks piiranguks võib pidada madalat reliaablust kahe skaala puhul (arvuti ja interneti kasutamine üldiselt ning vanemlik vahendus), et teha usaldusväärseid järeldusi.

Kokkuvõte

Käesoleva magistr töö eesmärgiks oli uurida ja välja selgitada Jõgevamaa koolide 7. klassi poiste ja tüdrukute riskikäitumist reaalelus ja internetis nende enda hinnanguil. Antud uurimus põhineb töö autori poolt koostatud ankeedil, mida kasutati andmete kogumiseks. Ankeedi koostamiseks koguti mõtteid järgnevatest allikatest: Dowell et al. (2009), Eik (s.a.), Harro (2005), Kalmus et al. (2010), Liao et al. (2005), Sharples et al. (2009). Töö eesmärgi saavutamiseks teostati kvantitatiivne uurimus 2011. aasta aprillis-mais. Valimisse kuulus kokku 163 õpilast (89 tüdrukut ja 74 poissi) kümnest Jõgevamaa 7. klassist.

Uurimustulemused näitasid, et poisid võtavad internetis nende endi hinnangul rohkem riske vaimse vägivalla kasutamisel, teiste koostatud materjalide rikkumisel ning külastavad eale mittevastavaid internetilehekülgi kui tüdrukud. Samuti ilmnes, et poisid võtavad enda hinnangul rohkem riske internetis võõrastega suheldes ja hiljem näost-näku kohtudes kui tüdrukud. Teistes interneti riskikäitumisega seotud küsimustes ei esinenud statistilist erinevust poiste ja tüdrukute riskikäitumiste hinnangutes.

Reaalelus ja internetis võetavate riskide võtmise hinnangute vahel ilmnes seos. Õpilaste hinnangutest ilmnes järgmine asjaolu, mida rohkem võetakse riske reaalelus, seda rohkem võetakse riske ka internetis.

Lisaks eelpool toodule selgus magistritöös, et õpilaste hinnangud vanemliku vahenduse vähesusele nende internetikasutusel ei ole seotud nende rohkema riskikäitumisega internetis. Õpilaste hinnangutest lähtudes võib öelda, et need õpilased, kelle hinnangul vanemad pööravad rohkem tähelepanu nende internetitegemistele, need õpilased valetavad internetis enda hinnangul rohkem. Veel ilmnes, et õpilased, kelle vanemad pööravad õpilaste hinnangul rohkem tähelepanu nende tegemistele internetis, ei võtnud enda hinnangul nii palju riske võõrastega kohtumisel ja isikuandmete avaldamisel, kui tegid seda teised uuringus osalenud kaasõpilased. Ülejäänud interneti riskikäitumiste hinnangutes ja vanemate internetikasutuse vahendamise hinnangutes ei esinenud statistilist seost.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et antud töö annab ülevaate erinevatest riskikäitumistest, mida Jõgevamaa koolide 7. klassi õpilased on enda hinnangul võtnud reaalelus ja internetis. Töös on selgelt välja toodud need riskikäitumised, mis esinesid õpilaste seas sagedamini ning millele tuleks rohkem tähelepanu pöörata.

Summary

Risk behaviour in real life and on the internet among 7th grade boys and girls in schools of Jõgeva County

The purpose of this Master's thesis was to examine and determine the risk behaviour in real life and on the internet among 7th grade boys and girls based on self-reported data in schools of Jõgeva County. The present study is based on a questionnaire compiled by the author, which was used for data collection. The following sources were consulted in preparing the questionnaire: Dowell et al. (2009), Eik (s.a.), Harro (2005), Kalmus et al. (2010), Liao et al.

(2005), Sharples et al. (2009). To achieve the purpose of the thesis, a quantitative study was carried out in April-May 2011. In total, the sample included 163 pupils (89 girls and 74 boys) from ten 7th grades in Jõgeva County.

Based on self-reported data, the study results showed that boys take more risks than girls on the internet in using psychological violence, destroying the materials prepared by others and visiting websites that are not appropriate for their age. It also appeared that according to the boys, they take more risks on the internet in interacting with strangers and later meeting them face-to-face than girls. In other matters related to internet risk behaviour, there was no statistical difference between reports of risk behaviours of boys and girls.

There was a relationship between reports of risk-taking in real life and on the internet. Based on pupils' self-reported data, it appeared that those who took more risks in real life also took more risks on the internet.

In addition to the above, it also became evident in the Master's thesis that pupils' reports on the scarcity of parental mediation on their internet use are not connected with their higher level of risk behaviour on the internet. Based on pupils' reports, it can be said that the pupils who reported their parents paying more attention to their internet activities lied more on the internet. The study also showed that the pupils who reported their parents paying more attention to their internet activities did not report taking as many risks in meeting strangers and revealing personal data as the other pupils participating in the study. There was no statistical relationship between reports of other internet risk behaviours and evaluations of parental mediation of internet use.

In conclusion, it can be said that the present thesis provides an overview of different risk behaviours, which have been taken by 7th grade pupils of Jõgeva County schools in real life and on the internet based on their own self-reports. The thesis clearly points out the risk behaviours, which occurred more frequently among the pupils and which should receive more attention.

Tänuõnad

Tänuõnad lähevad järgmistele inimestele, kes aitasid kaasa minu magistritöö valmimisele:

- Uurimuses osalenud koolijuhtidele, kes andsid mulle võimaluse uurimusliku osa teostamiseks.
- Õppejuhtidele ja klassijuhatajatele, kellega koostöös sujus uurimuse läbiviimine edukalt.
- Tublidele õpilastele, kelle täidetud ankeetide põhjal oli mul uurimiseks piisavalt materjali.
- Toomas Aavasalule, kes suuresti aitas kaasa uuringute läbiviimisele.
- Samuti tänan Mario Lobanovskit, Ülle Soodlat ja teisi oma lähedasi toetava, abistava ja mõistva suhtumise eest!

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

Aasvee, K., Maser, M. (2009). Ülevaade Eestis 2001/2002. ja 2005/2006. õppeaastal toimunud kooliõpilaste tervisekäitumise uuringutest (HBSC uuring) teiste riikide taustal. *Eesti Arst*, 88 (6), 390-401.

Ahven, A., Kommel, K., Markina, A., Rannama, T., Salla, J., Surva, L., Sööt, M., Tamm, K., Tuisk, K., Vajakas, K. (2010). *Kriminaalpoliitika uuring 14. Kuriteoohvrite uuring 2009*. Justiitsministeerium. Külastatud aadressil

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52743/Kuriteoohvrite+uuring+2009.pdf>

Alas, M. (2010). *Riskeeriv käitumine*. Külastatud aadressil [http://www.e-](http://www.e-ope.ee/_download/euni_repository/file/1175/Riskeeriv%20k%C3%A4itumine.pdf)

[ope.ee/_download/euni_repository/file/1175/Riskeeriv%20k%C3%A4itumine.pdf](http://www.e-ope.ee/_download/euni_repository/file/1175/Riskeeriv%20k%C3%A4itumine.pdf)

Alkoholi mõju tervisele (s.a.). Külastatud aadressil <http://alkoinfo.ee/et/mojud/alkoholi-moju-tervisele>

Arvutikaitse (2012). *Küberkuritegevus*. Külastatud aadressil

<http://www.arvutikaitse.ee/arvutikaitse-algtoed/kuberkuritegevus/>

Barbovschi, M. (2009). Meet the „E-Strangers“. Predictors of Teenagers' Online-Offline Encounters. *Cyberpsychology: Journal of psychosocial Research on Cyberspace*, 3(1), 4.

Bullying Statistics. (2009). *Cyber Bullying*. Külastatud aadressil

<http://www.bullyingstatistics.org/content/cyber-bullying.html>

Byron, T. (2008). *Safer Children in a Digital World*. The Raport of the Byron Review.

Külastatud aadressil <http://www.scribd.com/doc/2398812/Safer-Children-in-a-Digital-World-The-Report-of-the-Byron-Review>

Connard, C & Novick, R. (1996). The ecology of the family: A background paper for a family center approach to education and social service delivery. Hansson, L. (Toim, 2006). *Perekond ja uued sotsiaalsed riskid* (lk 11-28). TLÜ Kirjastus.

Datcu, S. (2012). *The Psychology of Personal Information Sharing*. Bitdefender Resource Center. Külastatud aadressil <http://www.bitdefender.com/blog/The-Psychology-of-Personal-Information-Sharing-44.html>

De Guzman, M. R., Bosch, K. R. (2007). *High-Risk Behaviors Among Youth*. Külastatud aadressil <http://www.ianrpubs.unl.edu/pages/publicationD.jsp?publicationId=786>

Do Something (s.a.). *11 Facts About Cyber Bullying*. Külastatud aadressil

<http://www.dosomething.org/tipsandtools/11-facts-about-cyber-bullying>

- Dowell, E. B., Burgess, A. W., Cavanaugh, D. J. (2009).** Clustering of Internet Risk Behaviors in a Middle School Student Population. *Journal of School Health*, Vol. 79, Nr 11, 547-553.
- Eesti Keele Instituut. (2009).** *Eesti keele seletav sõnaraamat*. Külastatud aadressil <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=reaalelu&F=M>. Kasutatud otsingusõna: reaalelu.
- Eesti Statistika. (2010).** *Kolmveerand Eesti elanikest kasutab internetti*. Külastatud aadressil <http://www.stat.ee/38009>
- Eik, E. (s.a.).** *Riskikäitumisega noor: tema probleemide taust ja mõistmine*. Külastatud aadressil http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=ellu+eik+riskik%C3%A4itumisega+noor&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tallinn.ee%2Fest%2Fg3494s30652&ctbs=lr%3Aalang_1ee&ei=khVFT5_IFov34QTOnrGvAw&usg=AFQjCNEvhlZWupf7U5Zn48WaZTOCPK513w&cad=rja
- Euroclinix (s.a.).** *Is the Internet changing sexual behaviour?* Külastatud aadressil <http://www.euroclinix.net/blog/sexual-health/internet-sexual-behaviour.html>
- Euroopa Liidu infokeskus (2012).** *Euroopa keskus hakkab võitlema küberkurjategijatega ja kaitsma tarbijaid*. Külastatud aadressil <http://elik.nlib.ee/?id=9376>
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2003).** *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Greenfield, D. N. (1999).** *Võitlus interneti-sõltuvusega*. Tõlkinud Nilson, E., 2005. Ersen.
- Harro, M. (2005).** *Riskikäitumine Eesti noorte hulgas; olukord, ennetamine: teooria ja praktika*. Külastatud aadressil <http://www.slideshare.net/Annie05/maarike-harro-presentation>
- Helme, K. (2011).** Küberkiusamist on Eestis järjest rohkem. *Õpetajate Leht*, Nr. 37, 3. Külastatud aadressil http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=6188
- Joinson, A. N. (2001).** Self-disclosure in computer-mediated communication: The role of self-awareness and visual anonymity. *European Journal of Social Psychology*. Vol. 31, Nr. 2, 177-192.
- Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K. (2005).** *Seksuaalkasvatus II ja III kooliaste*. Õpetajaraamat. Tervise Arengu Instituut. Tallinn: Europrint.
- Kalmus, V., Karu, K., Komp, L., Runnel, P., Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2010).** *Riskid ja turvalisus internetis: Euroopa laste vaatenurk*. *EU Kids Online* Eesti projektitiim. Külastatud aadressil http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15411/EU_Kids_Online_peamiste_tulemuste_kokkuvote.pdf?sequence=3

Kuidas ohte ennetada? (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.netiohud.ee/ennetada/kuidas-ohte-ennetada.html>

Kuidas saab lapsest narkomaan? (2008). Külastatud aadressil <http://www.bioneer.ee/eluviis/ilu/aid-2233/Kuidas-saab-lapsest-narkomaan->

Liau, A. K., Khoo, A., Ang, P. H. (2005). Factors Influencing Adolescents Engagement in Risky Internet Behavior. *CyberPsychology & Behavior*. Vol. 8, Nr. 6, 513-520.

Livingstone, S., Haddon, L. (2008). Risky Experiences for Children Online: Charting European Research on Children and the Internet. *Children & Society*. Vol. 22, Nr. 4, 314-323.

Lõhmus, L., Trummal, A. (2007). *HIV-i temaatikaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine Eesti noorte hulgas*. Tervise Arengu Instituudi uurimusraport. Külastatud aadressil http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/HIV_nooruurimuse_raport_2007.pdf

McKenna, K. Y. A., Green, A. S., Gleason, M. E. J. (2002). Relationship Formation on the Internet: What's the Big Attraction? *Journal of Social*. Vol. 58, Nr. 1, 9-31.

Noorte turvalisus internetis (s.a.). Külastatud aadressil http://laste.arvutikaitse.ee/est/html/v_turvallisesti.htm

OECD. (2011). *The Protection of Children Online: Risks Faced by Children Online and Policies to Protect Them*. OECD Digital Economy Papers, No. 179, OECD Publishing. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1787/5kgcjr71pl28-en>

Oliver, D. (2008). *500 interneti nõuannet ja uut kasutusvõimalust*. Tõlkinud Männik, M. Kirjastus Digipraktik.

Pihl, K. (s.a.). *Laste turvalisus internetis*. Külastatud aadressil http://lapsnetis.eesti.ee/Laste_turvalisus_Internetis.pdf

Pihlau, J. (2000). *Internet 2000*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Riigiportaal eesti.ee (2010). *Laps ja Internet*. Külastatud aadressil https://www.eesti.ee/est/laps/lapse_turvalisus/laps_ja_internet/

Rinde, A. (2009). *Lähme koos internetti avastama: noorelt seeniorile*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Sharples, M., Graber, R., Harrison, C., Logan, K. (2009). E-safety and Web 2.0 for children aged 11-16. *Journal of Computer Assisted Learning*. Vol. 25, Nr. 1, 70-84.

Thomas, J. (2011). *How Identity Thieves Get Your Information*. Külastatud aadressil <http://www.identitytheft.net/blog/>

Tikerpuu, A. (s.a.). *Laste online ja offline riskid*. Külastatud 22.02.2011.

TNS Emor (2002). *Lapsed ja noored liiguvad internetikasutuse esireas.* Külastatud aadressil <http://www.emor.ee/lapsed-ja-noored-liiguvad-internetikasutuse-esireas/>

TNS Emor (2006). *Eestis on üle 700 000 internetikasutaja.* Külastatud aadressil <http://www.emor.ee/eestis-on-ule-700-000-internetikasutaja/>

Wallace, P. (1999). *Internetipsühholoogia. Rollid elus ja internetis.* Tõlkinud Järv, I., Saks, K. (2002). Tallinn: Valgus. Lk 13-28

White, N. (2000). *Online and Offline Facilitation: Different Yet Alike?* Külastatud aadressil <http://www.fullcirc.com/community/onvsofflinefac.htm>

Willard, N. (2008). *Berkman Internet Safety Technical Task Force.* Külastatud aadressil <http://csriu.wordpress.com/2008/09/25/berkman-internet-safety-technical-task-force-take-1/>

Zain, B. (s.a.). *Online communication may be hindering your offline communication skills.* Külastatud aadressil <http://thereasoner.com/articles/online-communication-may-be-hindering-your-offline-communication-skills>

Zur, O. (2011). *Teen Violence, School Shootings, Cyber-Bullying, Internet Addiction, T.V. and gaming Violence & Teen Suicide: Facts, Ideas, And Actions.* Online Publication by Zur Institute. Külastatud aadressil www.zurinstitute.com/teenviolence.html

LISA 1

Jõgevamaa koolide 7. klassi poiste ja tüdrukute riskikäitumine reaalelus ja internetis

Küsimustiku eesmärgiks on uurida Jõgevamaa koolide 7. klassi poiste ja tüdrukute käitumist internetis ja reaalelus nende endi hinnangul.

Küsitlusele vastanute andmete anonüümsus on garanteeritud ja neid kasutatakse vaid üldistatud kujul.

Vastamisel ei ole õigeid ega valesid vastuseid, vasta nii nagu Sina õigeks pead.

Sobivale või sobivatele variantidele tõmba joon alla.

I osa

1. Kuidas Sa hindad oma arvutikasutamise oskust?

- Väga hea
- Hea
- Rahuldav
- Kasin
- Puudulik

2. Kas Sul on kodus juurdepääs internetile?

- Jah
- Ei

3. Kas Sa kasutad internetti mobiiltelefonis või pihuarvutis?

- Jah
- Ei

4. Kus Sa kasutad internetti kõige rohkem?

- Kodus
- Koolis
- Sõbra/tuttava juures
- Raamatukogus
- Ei kasutagi

- Muu variant (nimetage).....

5. Kui tihti Sa kasutad internetti?

- Iga päev rohkem kui 2 tundi päevas
- Iga päev vähem kui 2 tundi päevas
- Vähemalt paar korda nädalas
- Vähemalt kord nädalas
- Vähemalt paar korda kuus
- Muu variant (nimetage).....

6. Mis eesmärgil Sa kasutad internetti kõige enam? Valida kõik sobivad variandid

- Koolitöö tegemisel
- Sõpradega suhtlemisel
- Mängude mängimisel
- Uudiste lugemisel
- Muu variant (nimetage).....

7. Kas Sul on MSN-i kasutajakonto, mida kasutad?

- Jah
- Ei

8. Kas Sul on Skype'i kasutajakonto, mida kasutad?

- Jah
- Ei

9. Kas Sul on mõnes suhtlusportaalil konto?

- Jah
- Ei

10. Kui jah, millises suhtlusportaalil Sul on konto? Vali kõik sobivad variandid

- Orkut.com
- Facebook.com
- Rate.ee
- Myspace.com
- Muu variant (nimetage).....

11. Kui tihti Sa seda suhtlusportaali kontot külastad?

- Mitu korda päevas
- Kord päevas
- Vähemalt paar korda nädalas
- Vähemalt nädalas korra
- Harvem kui kord nädalas
- Ei külastagi

II osa

1. Kas Sa suhtled inimestega rohkem internetis või tavaelus?

- Internetis
- Võrdselt nii internetis kui tavaelus
- Tavaelus

2. Kas Sa suhtled inimestega vabamalt internetiteel või tavaelus?

- Internetis
- Võrdselt nii internetis kui tavaelus
- Tavaelus

3. Mida Sa oled teinud tavaelus? Tee sobivasse kasti ristike.

	Pole teinud kunagi	Olen teinud korra	Olen teinud mitu korda	Olen teinud sageli
Kasutanud füüsilist vägivalda				
Kasutanud vaimset vägivalda				
Eiranud koolikohustust				
Näpanud teiste asju				
Rikkunud avalikku korda				
Rikkunud liikluseeskirju				
Valetanud				
Lugenud teiste kirju				

Rikkunud teiste materjale (nt kustutanud teiste faile)				
Tarvitanud alkohoolseid jooke				
Tarvitanud tubakatooteid				

4. Kas sa oled tavaelus teinud midagi sellist, mida oled pidanud häbenema?

- Jah
- Ei

5. Kas Sa oled tavaelus kedagi ahistanud või kiusanud?

- Jah
- Ei

6. Kui jah, siis millisel moel? Nimetage

7. Kas Sa oled ennast kunagi tavaelus ohustatuna tundnud? Kui jah, siis kuidas?

8. Mida Sa oled teinud internetis? Tee sobivasse kasti ristike.

	Pole teinud kunagi	Olen teinud korra	Olen teinud mitu korda	Olen teinud sageli
Valetanud				
Kasutanud vaimset vägivalda				
Külasthanud ebasobivaid lehekülgi				
Rikkunud teiste materjale				
Lugenud teiste kirju				

9. Kas Sa oled teinud/öelnud internetis midagi sellist, mida Sa tavaelus ei teeks/ütleks?

- Jah
- Ei

10. Kas Sa oled kedagi internetis ahistanud või kiusanud? (Nt naljade tegemine, ebaviisakate kommentaaride kirjutamine, tahtlikult kellegi häbistamine internetis vms).

- Jah
- Ei

11. Kui jah, siis millisel moel? Nimetage

12. Kas Sind on internetis ahistatud või kiusatud? (Nt jutud Sinust kellegi teise kontol, Sinu piltide väärkasutamine, ilma loata Sinu konto kasutamine, solvavad kommentaarid vms).

- Jah
- Ei

13. Kui jah, siis millisel moel? Nimetage

14. Kas Sa oled suhelnud internetis mõne isikuga, kellega Sa ei ole kunagi näost-näkku kohtunud?

- Jah
- Ei

15. Kui tihti Sa suhtled internetis inimestega, kellega Sa ei ole kunagi kohtunud?

- Vähemalt kord nädalas
- Vähemalt kord kuus

- Vähemalt kord aastas
- Ei ole kunagi suhelnud

16. Kas Sa oled saanud tavaelus kokku mõne isikuga, kellega Sa tutvusid internetis?

- Jah
- Ei

17. Kas Sa oled avaldanud oma isikuandmeid mõnel veebilehel? (nt elukoht, telefoninumber jms)

- Jah
- Ei

18. Kas Sa oled saatnud kellelegi endast pildi, kellega Sa tutvusid internetis?

- Jah
- Ei

19. Kas Sa oled ennast kunagi internetis ohustatuna tundnud? Kui jah, siis kuidas?

20. Kuidas on Sinu suhted vanematega/hooldajatega?

- Väga head
- Head
- Keskmised
- Halvad
- Väga halvad

21. Kas vanemad kontrollivad, mida Sa internetis teed?

- Alati
- Sageli
- Vahel
- Paar korda on kontrollinud
- Mitte kunagi

22. Kas Sinu vanemad vestlevad Sinuga sellest, mida Sa internetis teed?

- Alati
- Sageli
- Vahel
- Paar korda on vestelnud
- Mitte kunagi

23. Kas Sinu vanemad teavad, mis veebilehti Sa külastad?

- Kõiki
- Enamikke
- Mõnda
- Ei tea

24. Kas Sulle meeldiks, kui Su vanemad pööraksid senisest rohkem tähelepanu Sinu internetitegemistele?

- Kindlasti jah
- Mõnikord küll
- Kindlasti ei

25. Kas Sul on kodus mõnele internetileheküljele piiratud kasutus?

- Jah
- Ei

26. Kui jah, siis millistele? Nimetage

27. Kas vanemad on kehtestanud Sulle piiranguid arvuti kasutamisel?

- Jah
- Ei

28. Kui jah, millised on piirangud?